

Marketing zonder technologische research?

Marketing is in wezen het *scheppen van afzetkansen*. Dit is tenminste het residu dat overblijft bij destillatie van de vele definities van marketing. Het benutten van deze door marketing geschapen kansen wordt in de regel aan de verkooporganisatie overgelaten. Genoegzaam is ook bekend dat een juiste marketing alleen berust op een optimale combinatie van de „marketing mix”, elementen als daar zijn: kwaliteit of eigenschappen, prijs, reclame-steun, afzetkanalen, met als sluitstuk het assortiment. In deze elementen zijn op zich zelf ook weer optimale combinaties te construeren en dan kan er worden gesproken van reclame-mix, produkt-mix etc. Geen enkel bedrijf kan het nog stellen zonder een duidelijk marketingplan met daarbij behorend marketing onderzoek. De continuïteit en de rendabiliteit worden anders aan ondragelijke risico's blootgesteld.

In vroeger jaren was het nog mogelijk in commercieel opzicht een voorsprong op zijn concurrenten te krijgen door *betere produktiemethoden, snellere automatisering en efficiency*, maar dit alles is niet meer eenvoudig. De moderne communicatiemiddelen, ondernemingsvormen en financieringsvormen hebben hier een vergaande gelijk-schakeling teweeggebracht.

Het streven naar een voorsprong op concurrenten heeft twee functies sterk op de voorgrond geplaatst die kunnen dienen om desondanks het verkrijgen, behouden of heroveren van een voorsprong mogelijk te maken. Dit zijn met name marketing en technologische research.

Deze beide functies hangen nauw samen met de *veranderingen die zich op de markt voltrokken en zich nog voordoen*. Veranderingen die wel worden gekenschetst als de omschakeling van de „seller's market” naar de „buyer's market”. Deze laatste valt dan te karakteriseren door de aanwezigheid van een overvloed elkaar beconcurrerende produkten, een veelvuldigheid die op de seller's market met alleen maar harde en zachte zeep, ten enenmale ontbrak. Als ingrediënt van de produkt-mix heeft de research een bijzonder stormachtige ontwikkeling te zien gegeven. Bij de opkomst van nieuwe produkten kwam in de onderlinge concurrentie vooral de nadruk op de eigenschappen te liggen, waarbij marktbehoeften en laboratoriumvindingen elkaar aanvulden.

Met de hieruit voortkomende impulsen bleven research

en produktontwikkeling elkaar steeds sneller opjagen. Het sluitstuk van deze inspanningen ten slotte werd gevormd door patenten en octrooien. Voorzien van de aldus verkregen produkten kwam de marketing om er op de meest efficiënte wijze commerciële successen van te maken.

Maar is nu een marketingplan alleen mogelijk en noodzakelijk bij die bedrijven die aan research doen? De praktijk wijst wel anders uit. Zo wordt in een bedrijfstak als de textielindustrie waar individueel weinig aan research wordt gedaan, toch marketing bedreven door het op grote schaal gebruik maken van licentie-overeenkomsten met bijbehorende marktverdeling om zich op deze manier de gewenste voorsprong te verwerven. Door het nauwkeurig volgen van de technische vooruitgang en de in research gemaakte vorderingen bij de grote concerns, en research-instituten, en van de veranderingen in de behoeften en het verloop van de markt, dit alles door een adequate marketing-afdeling, behoeft een achterstand op researchgebied geen handicap te zijn. Het criterium hierbij is natuurlijk dat bijtijds de juiste licenties kunnen worden verworven.

Het is buiten kijf dat geen bedrijf rendabel kan blijven voortbestaan zonder marketing en zonder de vruchten van de hiermee onmiddellijk samenhangende research te plukken, waar deze research dan ook wordt uitgevoerd. In deze voortdurende veranderde maatschappij is research via produktontwikkeling een *conditio sine qua non* voor marketing. Ook zonder zelf faciliteiten hiertoe te bezitten kan en moet er gebruik worden gemaakt van de resultaten van elders verricht speur- en ontwikkelingswerk, d.m.v. licenties en marktverdeling.

Zo kan marketing een succes worden. Maar dit is dan ook bij wijze van spreken de alleen zaligmakende weg. Uitsluitend gebruik van vrije procédés en halffabrikaten is vrijwel steeds op een commerciële mislukking uitgelopen en hier dient dan ook voor gewaarschuwd te worden. Een bewijs hiervoor wordt bovendien geleverd door het zich in de V.S. voordoend verschijnsel van de overgang van productiebedrijven via hun researchafdelingen tot instellingen, die enkel nog hun bedrijf maken van het patenteren van hun researchresultaten, en het daarop uitgeven van licenties. Marketing van een marketing-bouwsteen dus! De hieruit voortvloeiende royalties en vergoedingen vormen zo nog de enige bron van inkomsten.

Enschede.

B. J. DEINUM.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Marketing zonder technologische research?, door B. J. Deinum.....	875	Europa-bladwijzer No. 26.....	884
Onze begroting, door Mr. H. F. van Leeuwen....	876	Boekbesprekingen:	
Overheidsuitgaven en volkshuishouding — maastaf voor beleid (I), door Drs. E. L. Berg en Dr. D. Dolman.....	877	H. H. M. Grootjans: Het structuurvraagstuk in de Nederlandse Katholieke Middenstandsbond, bespr. door Dr. F. J. W. van Vroenhoven.....	889
De centrales van de woningbouwcorporaties en de structuur van de bouwnijverheid, door Dr. M. R. J. Brinkgreve.....	880	Sidney Dell: Trade Blocs and Common Markets, bespr. door G. C. A. Mulder, B.Sc., Ps. D.....	890
Vermogensaanwasdeling en oudedagszorg, door L. S. Beuth.....	883	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman..	892

Onze begroting

In opzet verschilt de Miljoenennota 1965 weinig van de voorafgaande nota's betreffende de toestand van 's Rijks financiën. Zij geeft daarvan op even onbevredigende wijze een droefgeestig beeld door te eindigen met een begrotings-tekort, terwijl er in werkelijkheid belangrijke overschotten zijn.

De beschouwingen zijn gericht op de conjuncturele ontwikkeling en de impulsen van de rijksbegroting daarop. Hoe belangrijk dit moge zijn, ik meen dat door opeenvolgende ministers te weinig als doel is gesteld het geven van een begrijpelijk aan bedrijfseconomische inzichten aangepast overzicht van de staatsfinanciën.

Toegegeven moet worden dat een verouderde comptabiliteitswet in dezen wel een hinderpaal is; met name staat de onderscheiding van gewone en buitengewone uitgaven aan een goede voorstellingswijze in de weg ¹⁾. Verschillende categorieën van uitgaven hebben nu eenmaal een verschillend effect in onze samenleving. Ook al worden sommige zgn. niet relevante uitgaven uitgeschakeld voor bepaalde berekeningen, het totaal der uitgaven speelt bij de beschouwing van het begrotingseffect een te grote rol.

De uitgaven van de Staat kan men globaal verdelen in:

1. lopende uitgaven voor verteringen in een betreffend jaar te doen;
2. een bijdrage aan het Burgerlijk Pensioenfonds voor fondsvorming bestemd (dit komt neer op een bijdrage aan de kapitaalmarkt uit lopend inkomen);
3. uitgaven voor zaken van blijvend nut, die echter geen directe financiële baten voor de schatkist zullen opwerpen;
4. uitgaven voor rentegevende financieringen (woningbouw en staatsbedrijven);
5. een aparte categorie, gevormd door aflossing van gevestigde binnenlandse schuld, neerkomend op een bijdrage aan de kapitaalmarkt, beschikbaar voor herfinanciering.

Indien de uitgavencategorieën sub 4 en 5 genoemd door lopende inkomsten, dus praktisch uit belastingen, zouden worden bekostigd, zou het overheidsvermogen in belangrijke mate stijgen. Een begroting zonder tekort op de gehele dienst zou betekenen dat de contribuabelen worden ont-eigend ten behoeve van het vormen van gemeenschaps-bezit, m.a.w. dat wij fors aan het socialiseren zouden zijn. M.i. dient echter normaliter voor de uitgaven sub 4 en 5 bedoeld te worden geleend.

De orde van grootte waar het hier om gaat voor categorie 4 bedraagt bijna f. 1,4 mrd. Met aflossing van binnenlandse staatsschuld is bijna f. 550 mln. gemoeid. Voor rond f. 1 mrd. zullen volgens de nota financieringsmiddelen moeten worden aangetrokken, zodat er voor f. 1 mrd. vermogensvorming van het Rijk zal plaatsvinden. Dit staat dan nog naast de vermogensvorming in niet rechtstreeks renderende objecten begrepen in categorie 3, per saldo f. 860 mln. bedragend, waarvoor de uitgaven in mijn opvatting ten laste van de lopende inkomsten dienen te komen. Financiering door leningen moet m.i. worden beperkt tot rechtstreeks rendabele objecten en herfinanciering van staats-schuld.

¹⁾ Deze indeling vervalt in het zojuist ingediende wetsontwerp tot herziening van de comptabiliteitswet. Een bevredigend alternatief wordt evenwel in dit wetsontwerp niet gegeven.

Ruwweg zou een samenvatting van de begroting er m.i. als volgt kunnen uitzien (in miljoenen guldens):

1. lopende uitgaven	f. 11.400
2. bijdrage voor fondsvorming in het Burgerlijk Pensioenfonds	800
3. uitgaven voor werken van blijvend nut	860
	f. 13.060
middelen	14.090
begrotingsoverschot	f. 1.030
Financieringsuitgaven	
voorschotten	f. 1.400
aflossing binnenlandse gevestigde schuld	550

Uiteraard is mijn opstelling globaal en voor verdere splitsing vatbaar: onder lopende uitgaven zijn posten met geheel verschillend effect samengevat. De vraagvergroting naar goederen en diensten wegens salarisverhoging is bijv. een geheel andere dan die wegens storting in een of ander fonds ten behoeve van ontwikkelingslanden. Van de financieringsuitgaven zullen waarschijnlijk enkele posten naar categorie 3 verschoven moeten worden. Daarentegen kan het verdedigbaar zijn enkele uitgaven voor zaken van blijvend nut naar rubriek 4 te brengen.

De lezer zal concluderen, dat in mijn gedachtengang waarin een ruimere leningspolitiek wordt bepleit voor een wegenfonds met zelfstandige leningsbevoegdheid geen plaats is. Ik ben hier dan ook geen voorstander van. De wegebouw zal evenals de bekostiging van andere zaken van blijvend nut permanent uitgaven vergen. Een systeem van doelheffingen heeft ongetwijfeld psychologische voordelen en kan ook voor de continuïteit bevorderlijk zijn. Bij financiering door leningen van dit soort van uitgaven komt echter de rente en aflossingslast steeds zwaarder te drukken en zal men bij goed rekenen ongetwijfeld tot de conclusie komen dat dit een dure opzet is geweest. Naast een ruim gebruik van leningsfinanciering voor rechtstreeks rendabele uitgaven, lijkt een wegenfonds met leningsbevoegdheid niet gewenst.

Anders ligt dit bij de financiering van staatsbedrijven welke rente opbrengen. Hier zou een directe financiering buiten de schatkist om op zijn plaats zijn. Wij zouden dan waarschijnlijk geen pijnlijke achterstand van telefoon-aansluitingen hebben gehad. De malle figuur dat een deelneming van de staatsmijnen in een buitenlands bedrijf ons begrotingstekort beïnvloedt zou zich dan niet voordoen.

Het vooropstellen van het financiële aspect van de begroting en het evenwicht daarin betekent niet dat ik geen oog zou hebben voor de *conjuncturele* aspecten en voor het niveau van inkomsten en uitgaven. Nu moet ik als mijn mening vooropstellen dat men noch via de openbare financiën, noch met monetaire middelen — tenzij met in het absurde doorgevoerde maatregelen — een beloningsinflatie zoals wij die thans hebben kan keren. Een enigszins matigend effect is het meeste wat wij ervan kunnen verwachten, maar zolang de Minister van Economische Zaken via prijsdruk de consumptie stimuleert, blijft het roeren met een stokje in de goot. M.a.w. zolang wij de beloningsinflatie niet willen zien en behandelen als een onvermijdelijke aanpassing aan buitenlandse lonen en prijzen blijven wij in de spanningen zitten.

Dit neemt niet weg dat een ieder op zijn terrein moet helpen de spanningen niet verder te vergroten; ook de begroting moet daartoe bijdragen. Het is wel onvermijdelijk dat de overheid met de beloningsinflatie in het gelid loopt en daartoe het hare bijdraagt, zij het dat de staat geen voorloper mag worden, zoals het soms even lijkt. Maar overigens dient zij geen extra impulsen te geven en minstens wordt ons voorgerekend dat dit niet is geschied. Door steeds zwaardere drukkende belastingen op inkomen wordt tegendruk gegeven doordat de leningsbehoefte wordt beperkt. Het eindresultaat is dit, dat de staatsuitgaven gemeten in een percentage van het geïnflerde nationaal inkomen praktisch gelijk blijven (26,4 pCt.), dat de belastingbaten (hierin begrepen het aandeel aan de gemeenten aftedragen) stijgen, oplopend, eveneens in pCt. van het nationaal inkomen, van 26 in de laatste jaren naar 26,8 in 1964 en 27,2 in 1965. Hiertegenover staat dat het berekende percentage der overheidsbesparingen met ongeveer dezelfde fractie stijgt van 5,9 naar de recordhoogte van 6,4 pCt.

Opmerkelijk is dat onder de druk van conjuncturele omstandigheden door een liberale minister een socialistisch ideaal in belangrijk grotere mate wordt verwerkelijkt dan ooit is geschied!

Men moet zich afvragen in hoeverre wij ons in een vicieuze cirkel bewegen. Door de verschuivingen in de inkomensverdeling en de verzwaarde belastingdruk is de particuliere spaarquote verminderd en het totaal der besparingen niet onaanzienlijk gezakt beneden de ca. 20 pCt. van het nationaal inkomen, welk percentage nodig is met het oog op een gewenst investeringsniveau en een gewenst overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans. Nu worden als correctief de overheidsbesparingen opgevoerd dankzij een zodanige belasting op de inkomens, dat daardoor de particuliere besparingen worden belemmerd, terwijl het fiscale woonklimaat steeds ongunstiger wordt.

Uit een oogpunt van bestedingsbeperking zouden de belastingen op de verteringen dienen te worden verhoogd, maar in werkelijkheid is de verhouding tussen de opbrengst der belastingen op inkomens, winsten en vermogens tegenover die op verteringen vrijwel nimmer zo ongunstig geweest voor eerstgenoemde groep als volgens de prognose voor 1965 het geval zal zijn (58,2 pCt. tegen 41,8 pCt.). Het heeft er veel van, dat wij inderdaad in een vicieuze cirkel zijn aangeland, die slechts met kracht kan worden doorbroken met onpopulaire, en dus met politiek moeilijk haalbare, middelen.

Mr. H. F. VAN LEEUWEN.

Laren.

Oud-lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Overheidsuitgaven en volkshuishouding — maatstaf voor beleid

(I)

In onderstaand artikel wordt betoogd, dat de structurele norm, aan de hand waarvan de groei van de rijksuitgaven in de Miljoenennota wordt beoordeeld, grote betekenis heeft als beleidsinstrument; de voor belastingverlaging of uitgavensijging beschikbare structurele ruimte biedt een noodzakelijk houvast bij de onderhandelingen tussen de Minister van Financiën en zijn collega's alsmede bij de algemene financiële beschouwingen. Niettemin schiet deze norm tekort bij de beoordeling van de structurele ontwikkeling van de overheidssector. Betoogd wordt dat de uiteenlopende prijsontwikkeling in overheids- en private sector leidt tot een systematische overschatting van de groei der overheidssector. In een volgend artikel zal aangegeven worden op welke wijze de theorie-Zijlstra zou kunnen worden aangevuld om de groei van de overheidssector te kunnen beoordelen.

Inleiding.

De imposante stijging van de overheidsuitgaven en de niet minder indrukwekkende groei van de belastinginkomsten in Nederland, vooral na de tweede wereldoorlog, leiden tot een grote aandacht voor het probleem van de wenselijke omvang van de overheidsactiviteiten¹⁾. Voor enkelen is van een probleem geen sprake: zij blijven steken in de bewering dat de overheidsactiviteiten moeten afnemen

tot een absoluut minimum. Voor alle anderen is de kwestie hoe omvangrijk de overheidssector in de volkshuishouding dient te zijn wel degelijk een vraagstuk. Daarmee wordt vooraf de vraag gesteld hoe overheidsactiviteiten moeten worden gemeten. In dit artikel wordt een aantal problemen behandeld, die zich bij het meten van overheidsactiviteiten voordoen. Er wordt geen poging ondernomen om een normatieve uitspraak te doen over de wenselijke omvang van de overheidssector.

De omvang van de overheidsactiviteiten wordt gewoonlijk gemeten aan de overheidsuitgaven. Ook al kan de kwaliteit en intensiteit van het overheidsingrijpen niet alleen worden gemeten aan financiële maatstaven, een globale indruk van de ontwikkeling van de overheidssector kan men eraan ontleen, indien de overheidsuitgaven worden gerelateerd aan het nationaal inkomen (laatste regel van tabel 1).

¹⁾ Hoewel de in dit artikel behandelde problematiek zich bij reële overheidsbestedingen in het algemeen voordoet, is het betoog voornamelijk gericht op rijksuitgaven; daar is het begrip „overheid” soms gebruikt in de meer enge betekenis van het „rijk”.

TABEL 1.

Rijksuitgaven in procenten van het nationaal inkomen

	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965
Directe bestedingen	8,9	8,1	8,1	8,6	9,1	8,9	9,3	9,4
Salarissen	4,4	4,3	4,1	4,1	4,3	4,3	4,8	5,0
Netto materiële consumptieve bestedingen	3,3	2,6	2,7	3,0	3,4	3,1	3,1	2,9
Netto investeringen	1,2	1,2	1,3	1,5	1,4	1,5	1,4	1,5
Overdrachten t.b.v. het onderwijs	2,8	3,0	3,9	4,6	5,0	5,2	5,5	5,3
Overige overdrachten	10,8	9,3	8,3	8,2	8,0	7,2	7,4	7,3
Inkomensoverdrachten	4,0	3,5	3,2	3,5	3,5	3,3	3,4	3,5
Totaal	22,5 a)	20,4	20,3	21,4	22,1	21,3	22,2	22,0

a) Dit relatief hoge percentage is goeddeels te wijten aan de lichte recessie (relatief laag nationaal inkomen, hoge inkomensoverdrachten).

Bron: Miljoenennota's.

Om de ontwikkeling van de overheidsuitgaven en daarmee van de omvang der overheidshuishouding te kunnen beoordelen, wordt in de Miljoenennota sedert het jaar 1960/61 de zgn. structurele norm gehanteerd. Los van de toepassing in een concrete situatie wordt met deze norm beoogd de keuze tussen uitgavenverhoging en belastingverlaging duidelijk als alternatief te stellen: gegeven een structurele groei van het nationaal inkomen en gegeven de geldende belastingtarieven, komt voor het rijk een bepaald bedrag aan middelen beschikbaar (los van conjuncturele mee- of tegenvallers). Deze ruimte nu is beschikbaar voor uitgavenstijging of belastingverlaging. De structurele groei van de overheidsuitgaven moet volgens deze norm zoals toegepast in de politieke realiteit, niet sneller zijn dan die van het nationaal inkomen, welke op 4 pCt. per jaar wordt gesteld. Voor overheidsuitgaven en nationaal inkomen wordt gerekend met reële grootheden. Door het progressieve belastingstelsel groeien de belastinginkomsten sneller dan de uitgaven bij hantering van de norm, nl. met ruim 5 pCt. per jaar. Een periodieke belastingverlaging is dan mogelijk en nodig om macro-economisch de belastingdruk ²⁾ gelijk te houden. In verband met de relatief hoog geoordeelde belastingdruk in Nederland hield de feitelijke toepassing van de „norm-Zijlstra” bovendien in, dat een achterblijven van de groei der overheidsuitgaven bij de toeneming van het nationaal inkomen wenselijk is om de belastingdruk te kunnen verlagen.

Betekenis van de norm.

De keuzetheorie van Zijlstra is in de eerste plaats een *beleidsinstrument* en heeft als zodanig een grote betekenis. Er wordt een beleidsnorm geschapen die voor de onderhandelingen tussen de Minister van Financiën en zijn collega's van „spending departments”, alsmede voor het gesprek tussen regering en parlement, houvast biedt bij de beoordeling van de stijging der overheidsuitgaven. Daarbij wordt een groei van die uitgaven, evenredig met een structurele toeneming van het nationaal inkomen, tot norm verheven, hetgeen in politicus voornamelijk indruk kan maken, omdat de mogelijkheid van belastingverlaging aan handhaving van de norm wordt gekoppeld.

In feite houdt de norm-Zijlstra niet meer in dan handhaving van de status quo t.a.v. de omvang van de overheidssector in een groeiende economie. In een stationaire huishouding zou hij het aandeel van de overheid bevriezen. Wij kunnen het dan ook eens zijn met hen, die de norm-Zijlstra betitelen als een vuistregel ³⁾. De aloude norm van een jaarlijks evenwichtige gewone dienst is in het licht van

²⁾ Belastingopbrengst in verhouding tot het nationaal inkomen.

moderne opvattingen omtrent de economische invloed van de overheidsuitgaven en belastingheffing verdwenen. De vuistregel-Zijlstra plaatst deze verouderde norm in een dynamische economie zonder de essentie aan te tasten. Daarbij worden tevens de volgende maatstaven gehanteerd:

1. de begrotingsuitgaven worden niet meer gesplitst in lopende en kapitaalsuitgaven, doch in relevante en niet-relevante;

2. de eis van evenwicht wordt vervangen door de eis van handhaving van een gegeven begrotingssaldo;

3. de eis van jaarlijks evenwicht wordt vervangen door de norm van „evenwicht” gezien over een reeks van jaren.

De essentiële vraag vóór de normatieve omvang van de overheidssector — welke niet alleen economisch van aard is — ⁴⁾, nl. of de omvang van de rijksuitgaven in de uitgangssituatie juist is, wordt wel gesteld, doch kan niet beantwoord worden met behulp van dit instrumentarium. Deze vraag wordt extra-comptabel beantwoord aan de hand van „circumstantial evidence” ⁵⁾. Nauw verbonden met deze vraag is het feit, dat de keus tussen overheidsuitgavenstijging en belastingverlaging politiek nuttig, maar theoretisch niet het meest relevant is: de uitgaven leggen beslag op produktiefactoren *ten laste van* de volkshuishouding. De belastingheffing dient die last over de leden van de gemeenschap te verdelen, waarmee niet gezegd wil zijn, dat de hoogte der belastingheffing geen invloed heeft op het nationaal inkomen ⁶⁾.

Van gelijk gewicht als de eerder genoemde is de vraag, of het evenredig meegroeien van de overheidssector met het nationaal inkomen wenselijk is, dan wel of een structurele daling of stijging van de relatieve omvang van deze sector in een groeiende geïndustrialiseerde economie wenselijk of noodzakelijk is. Naar onze mening kan de beantwoording van deze laatste vraag enigszins worden gesteund door het verder ontwikkelen van maatstaven ter beoordeling van de afzonderlijke uitgavencategorieën, zoals thans reeds incidenteel in de Miljoenennota's gebeurt. Alvorens dit uit te werken willen wij echter de consequenties van de „vuistregel-Zijlstra”, zoals die in de Miljoenennota verder is uitgewerkt, kritisch bezien.

Prijsstijging in de overheidssector.

De bepaling van de structurele plaats van de overheid in de volkshuishouding dient uiteraard te gebeuren door

³⁾ Prof. Dr. C. Goedhart, Drs. J. M. den Uyl in de algemene vergadering van de Vereniging voor de Staathuishoudkunde van 23 november 1963, Verslag, blz. 10 e.v.

⁴⁾ Conform Prof. Dr. J. Zijlstra, idem.

⁵⁾ Zie de slotbeschouwingen van de laatste Miljoenennota's.

⁶⁾ Zie ook: „Overheidshuishouding en prijsontwikkeling: problemen rond de structurele norm”, door E. L. Berg in „E.-S.B.” van 31 oktober 1962.

vergelijking van de groei der *reële* overheidsuitgaven met die van het *reële* nationaal inkomen. In de praktische toepassing van de theorie-Zijlstra gebeurt dat niet. Enerzijds wordt wel een stuk nominale salarisstijging in aanmerking genomen als prijsstijging. Anderzijds wordt de nominale omvang van de rijksuitgaven geconfronteerd met de structureel bepaalde ruimte, zodat in tijden van prijsstijging de groei van de rijksuitgaven wordt afgeremd, wanneer de norm integraal zou worden gevolgd.

Om de produktiemiddelen die direct door de overheid worden aangetrokken, te kunnen meten, zijn door ons in tabel 1 de inkomens- en vermogensoverdrachten — niet ten behoeve van het onderwijs — buiten beschouwing gelaten. In tabel 2 is een indruk gegeven van de prijsontwikkeling, van de overheidsconsumptie en -investeringen, alsmede van de private bestedingen gedurende enkele jaren.

TABEL 2.

Prijndices

	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965
Consumptie gezinnen	91	93	98	100	100	103	105	108	111	118	123
„ overheid	83	89	98	100	101	106	112	118	126	145	154
Investeringen bedrijven	86	93	98	100	99	100	101	103	107	112	115
„ overheid	84	91	98	100	99	102	104	109	115	120	126

Bron: Nationale rekeningen (C.B.S.) en Macro-economische verkenningen (C.P.B.).

De overheidsbestedingen blijken zeer veel sneller in prijs te zijn gestegen. Aangezien de overheid in het algemeen goederen en diensten levert, waarvan de prijsvorming niet op een markt geschiedt, kan de productie niet worden gemeten aan de marktwaarde. De bijdrage van de overheid tot het nationaal produkt wordt schattenderwijs gesteld op de kosten van de aangewende produktiefactoren.

De oorzaak van de relatief snelle prijsstijging van de overheidsinvesteringen ligt waarschijnlijk grotendeels in de relatief grote prijsstijging in weg- en waterbouwkundige werken. De zeer sterke prijsstijging van de overheidsconsumptie wordt veroorzaakt door de zeer grote loonintensiteit van deze bestedingscategorie. Bovendien zijn de overheids-salarissen de laatste jaren sterker gestegen dan het gemiddelde loon in de private sector („de denivelering”). Bij de bepaling van de prijsindexcijfers wordt de salarisstijging door het C.B.S. beschouwd als een geheel nominale stijging, met andere woorden: de arbeidsproductiviteitsstijging van de overheidsdienaren is nihil.

Arbeidsproductiviteit in de overheidssector.

Zowel in de Miljoenennota 1965 alsook in het preadvies van Prof. Dr. W. Drees Jr. over de Nederlandse overheidsuitgaven ⁷⁾ wordt de produktiviteitsontwikkeling in de overheidssector behandeld. In de Miljoenennota wordt de

produktiviteitsstijging gelijk gesteld aan die in de economie als geheel, in het preadvies van Drees wordt het vraagstuk sterk gerelativeerd: de waardering berust vooral op de conventies van statistici.

De stelling dat de produktiviteitsstijging in de overheids-huishouding gelijk is aan die in de gehele volkshuishouding lijkt ons zeer onwaarschijnlijk ⁸⁾: de stijging van de arbeidsproductiviteit is immers grotendeels afhankelijk van de mogelijkheid het productieproces te mechaniseren/automatiseren, welke mogelijkheid in de dienstverlenende sector van de volkshuishouding geringer is dan in de industrie. Neemt men aan, dat de stijging van de arbeidsproductiviteit bij de overheid inderdaad hoger dan nul, doch lager dan die in het bedrijfsleven is, dan betekent de steeds achterblijvende produktiestijging van een evenredig meegroeïende overheidssector een dalen van het belang der overheids-

huishouding bij een evenredig aandeel van de overheidsuitgaven in het nationaal inkomen. Een relatief gelijkblijvende overheidsprestatie houdt dan in de noodzaak van een groeiend beslag op het nationaal inkomen ⁹⁾.

De progressie van het belastingstelsel is in dat geval althans voor een deel nodig om een van overheidswege gelijkblijvend voorzieningenpeil te handhaven, tenzij een voortdurende daling van de overdrachtsuitgaven mogelijk zou zijn. De vuistregel-Zijlstra (hoe nuttig en noodzakelijk ook om de groei van de rijksuitgaven te doen afwegen tegen belastingverlaging) blijkt derhalve, indien niet gecorrigeerd voor een extra prijsstijging, te kort te schieten ter beoordeling van de *structurele ontwikkeling* van de overheidssector.

In het tweede artikel zal worden nagegaan op welke wijze de norm-Zijlstra kan worden aangevuld om de structurele ontwikkeling van de overheid te kunnen meten.

's-Gravenhage.

E. L. BERG.
D. DOLMAN.

⁷⁾ Preadvies voor de Vereniging voor de Staathuishoudkunde 1963, blz. 32 e.v.

⁸⁾ In hoeverre het begrip produktiviteit in de overheidssector zinrijk is, komt in het slotartikel aan de orde.

⁹⁾ Zie noot 4 en „The Growth of Government Expenditure in the United Kingdom since 1790” in „Public expenditure; appraisal and control”, door Oliver and Boyd, Edinburgh and London 1963, blz. 115.

(I. M.)

De centrales van de woningbouwcorporaties en de structuur van de bouwnijverheid

Ondanks de, grotendeels bekwaam en met toewijding geleide, organisaties van ondernemers en werklieden en het overkoepelend orgaan: Raad van Bestuur Bouwbedrijf, blijft de bouwnijverheid in wezen „amorf”. In een eerder in „E.-S.B.” verschenen artikel ¹⁾ werd daarom gepleit voor coöperatieve samenwerking tussen de ondernemers; maar als er geen, zij het zachte, drang wordt uitgeoefend mag men van zulk een pleidooi niet veel verwachten. En die (zachte) drang moet uitgaan van de opdrachtgevers. Reeds in „E.-S.B.” van 17 april 1963 ²⁾ werd betoogd, dat de centrales van de woningbouwcorporaties de aangewezen organen zijn om leiding te geven bij de samenwerking tussen aannemers (waarbij vooral gedacht werd aan standaardisering). Inmiddels heeft het Katholiek Instituut voor Volkshuisvesting (K.I.V.) een congres gehouden over de taak der centrales en de ontwikkeling van het K.I.V. De directeur van het K.I.V., Mr. F. Andriessen, heeft op dit congres een inleiding gehouden, die van groot belang is. Deze inleiding is, met andere inleidingen, in druk verschenen; in het volgende wordt enkele malen naar deze publikatie verwezen.

Mr. Andriessen heeft de taak der centrales vooral gezien in het verlengde van de bemoeiingen der corporaties. Dit is begrijpelijk, gezien zijn functie en het gehoor, waarvoor hij sprak. Maar zijn betoog reikt veel verder dan de woningbouwcorporaties in haar huidige vorm en werkzaamheid. Nadat spreker de centrales heeft behandeld als verlengstuk van de corporaties (blz. 38/39) legt hij de volle nadruk op de *Unieke positie van de corporaties*, die kunnen (en moeten?) optreden als vertegenwoordigers van de consument bij de woningvoorziening (waarvoor dan uiteraard de centrales als „woordvoerders” zullen moeten optreden). Dit optreden is nog iets anders, en wel veel meer, dan de rol die de Minister van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid bij het 50-jarig jubileum van de Nationale Woningraad aan de corporaties toeweest, nl. „gesprekspartner” van de overheid te zijn. De consument is degene te wiens behoefte de bouwnijverheid, zeker in de woningbouw, rechtstreeks werkzaam is; het zijn de belangen van de consument, die de overheid heeft te behartigen. Wanneer we dit inzien dienen we ook te erkennen (en niet alleen stilzwijgend, maar uitdrukkelijk en stellig), dat de vertegenwoordigers van de consumenten niet alleen mee mogen „praten” maar het recht en de plicht hebben „mee te beslissen”.

In de jaren, die achter ons liggen, is vele malen betoogd, dat de bouwnijverheid al lang de woningnood de

baas zou zijn geworden, wanneer de overheid minder regelend en verbiedend had ingegrepen („verbiedend”, want het is immers verboden te bouwen zonder rijks-goedkeuring en gemeentelijke bouwvergunning). Dit geluid is trouwens nog allerminst verstomd, ook niet na het verschijnen van de bouwnota van Minister Bogaers, wiens beleid zeer wordt gewaardeerd. Hoe vaak ook herhaald, de bedoelde bewering miskent de werkelijkheid. We staan hier namelijk voor een moeilijk en ingewikkeld vraagstuk. Er zullen er weinigen zijn, die durven ontkennen, dat het onmiddellijk na de oorlog dedere plicht van de overheid was:

1. te zorgen, dat de productiecapaciteit van de bouwnijverheid — die te enen male onvoldoende was om aan de behoefte te voldoen, gezien de omstandigheid dat er vier jaar lang nauwelijks of niet gebouwd was maar wel veel vernield — voor een billijk deel bestemd werd om woningen te bouwen voor de talloos velen, die slechts een bescheiden huur konden betalen;

2. te voorkomen, dat de bouwrijzen onverantwoord zouden stijgen ten gevolge van de schaarste.

Het is mede een uitvloeisel van deze toestand, dat:

- a) de voorziening in de massale behoefte vrijwel uitsluitend een taak werd van de gemeenten en/of de woningbouwcorporaties (die met overheidsgeld werken);

- b) de bouwondernemers, die vóór de oorlog „voor de markt bouwden”, thans ten aanzien van de woningvoorziening nauwelijks meer meetellen;

- c) naast de reeds lang werkzame maatschappijen voor belegging in vast goed, zich nieuwe ontwikkelden; deze houden zich, evenals de institutionele beleggers, vooral bezig met de financiering van dat deel van de woningbouw, dat niet door de overheid wordt verzorgd, ook al draagt de overheid door subsidies bij in de stichtingskosten van het merendeel dezer woningen.

Juist door de bemoeiingen van deze groep werd op de overheid de taak gelegd te trachten de ontwikkeling van de bouwrijzen strak in de hand te houden. Immers, de „beleggers” richten zich (van hun standpunt gezien volkomen begrijpelijk) vooral op objecten, die een goed rendement beloven. Bij de huidige schaarste is er ten dezen geen enkele prikkel om zo zuinig mogelijk te bouwen, omdat men erop mag rekenen dat nog voor lange tijd de te bouwen panden voor winstgevendende prijzen kunnen worden verkocht of tegen zeer lonende bedragen kunnen worden verhuurd. Deze overwegingen gelden misschien in nog sterker mate voor de enkele ondernemingen (die zich reeds thans op de markt doen gelden en die, denkkelijk spoedig, door andere zullen worden gevolgd), die óf in hoofdzaak financiële belangen behartigen, maar daartoe de bouw zelf uitvoeren of er althans leiding aan geven, óf, aanvankelijk zelf bouwers zijnde, zich nu ook met verkoop dan wel verhuur bemoeien.

¹⁾ „De structuur van de bouwnijverheid” in „E.-S.B.” van 5 februari 1964.

²⁾ „Woningbehoefte en woningbouw” in „E.-S.B.” van 17 april 1963.

De opwaartse druk op de prijzen vereist een tegen-druk om de stijging te matigen (voorkomen is in de huidige conjunctuur welhaast niet te verwachten) en het spreekt vanzelf, dat de overheid het als haar taak beschouwt deze druk uit te oefenen. Het is ook begrijpelijk, dat het Ministerie de teugels in handen wenst te houden, want de functionele decentralisatie, die en op staatsrechtelijke gronden en in het belang van een doeltreffende uitvoering de voorkeur zou verdienen, werd verhinderd door de omstandigheid, dat, gelijk reeds werd opgemerkt, het bouwbedrijf in wezen amorf is en ook de woningbehoevenden voor het merendeel een amorse massa vormen.

Wat de nijverheid betreft zij herinnerd aan het droeve en beschamende verschijnsel der zwarte lonen. Nadat de nieuwe c.a.o. in werking was getreden is ongetwijfeld een verbetering opgetreden, maar naar verluidt steekt het euvel de kop weer op. En zolang de organisaties van ondernemers en werklieden geen orde kunnen stellen op eigen zaken, mag de overheid aan deze organisaties geen taken delegeren.

De spanning op de arbeidsmarkt maakt het vrijwel onmogelijk op korte termijn de bouwnijverheid behoorlijk te geleiden. Daarom moet begonnen worden met een poging om de „vraag” hiërarchisch te ordenen. „Centrale regeling” van een zó gediversifieerd vraagstuk als de woningbouw leidt immers tot misstanden die des te ernstiger worden naar mate langer aan centralisatie wordt vastgehouden. Wij erkennen hierboven dat de bemoeiing van de overheid na de oorlog onvermijdelijk was, maar het is er mee als met een gipsverband: dat kan soms nuttig, nodig, ja onvermijdelijk zijn, doch het moet tijdig worden verwijderd om de terugkeer tot normale functionering weer mogelijk te maken.

Ten aanzien van de mogelijkheid de „vraag” te geleiden, is de inleiding van Mr. Andriessen, hierboven vermeld, een zeer verblijdend geluid. Men kan er in beluisteren, dat de centrales der woningbouwcorporaties bezig zijn te rijpen tot een toestand van volwassenheid, zodat zij zich bij de overheid kunnen melden als de aangewezen instanties aan wie en het goedkeuringsbeleid en de prijsvorming kunnen worden „gedelegeerd”. Wanneer we hier over prijsvorming spreken, wordt in de eerste plaats gedacht aan de zgn. toetsingsprijs (vroeger curveprijs genaamd). Uitzonderingsgevallen daargelaten wordt geen plan voor de bouw van woningwetwoningen goedgekeurd, wanneer niet de aannemingsom overeenkomt met die prijs (men mag er onder blijven, doch de toetsingsprijs is zó gesteld, dat hiervan geen sprake is). Bovendien worden kwaliteitseisen gesteld, waaraan voldaan moet worden.

Dit bedenkend kan men zich moeilijk onttrekken aan de indruk, dat de elkaar opvolgende Ministers en hun raadslieden drie vliegen in één klap hebben willen slaan:

1. opvoering van het aantal nieuwe woningen;
2. opvoering van de kwaliteit;
3. voorkoming van te snelle stijging der prijzen (van handhaving van prijzen kon geen sprake zijn).

Het doet een buitenstaander merkwaardig aan, dat telkenjare begrotingen van het Ministerie van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid zijn goedgekeurd, waarbij enerzijds een aantal te bouwen woningen als doel werd gesteld, anderzijds een bepaald bedrag door de volksvertegenwoordiging werd goedgekeurd. Immers, ten dezen

zou men moeten zeggen: óf men bepaalt een aantal óf men bepaalt een bedrag.

Omdat de prijs welke het Ministerie stelde (en stelt) door de ondernemers te laag wordt geacht, haalt men het gewenste aantal niet.

In vele gevallen kan een woningwetplan alleen tot uitvoering komen, indien de bouwer gelegenheid krijgt tegelijk ook andere objecten te bouwen, waarbij geen prijsgrens is gesteld. Die andere objecten worden dan te duur gebouwd. Op de kopers of huurders wordt dus een belasting gelegd, die niet door de volksvertegenwoordiging is goedgekeurd; dit lijkt niet geheel in overeenstemming met democratisch beleid. Het behoeft geen betoog, dat dit prijsbeleid een poging om de kwaliteit te verbeteren uitsluit.

Van de drie vliegen wordt er dus geen geraakt. Weliswaar werden en worden de bedragen, die aan de woningwetwoningen ten koste worden gelegd, kunstmatig laag gehouden, maar in zeer veel gevallen is koop hier duurkoop, omdat woningen tot stand komen, die geen woongemak bieden, passend bij de huidige wensen van de bewoners. Vooral om zowel de onwaarachtige prijsvorming te voorkomen als om te voorkomen, dat woningen worden gebouwd met een te geringe „gebruikswaarde” wordt bepleit en de prijsbepaling en de rijksgoedkeuring te delegeren aan de centrales.

Reeds in het artikel in „E.S.B.” van 17 april 1963 werd erop gewezen, dat dit pleidooi niet inhield dat ook de contingentering wijziging behoeft; het thans gevolgde beleid: verdeling door de Minister over de provincies en door Gedeputeerde Staten over de gemeenten, lijkt moeilijk voor verbetering vatbaar en geheel in overeenstemming met de verantwoordelijkheid van de overheid. Maar de centrales, voortdurend verband houdend met de plaatselijke corporaties, zijn nu juist de lichamen, die „aan ieder het zijne” kunnen geven en niet behoeven te pogen „aan allen hetzelfde te geven” (wat uiteraard niemand kan bevredigen).

Ten aanzien van de prijs (aanneemsom) beschikken de centrales over een schat van gegevens, die — vooral wanneer het overleg tussen de centrales verder en meer stelselmatig wordt uitgewerkt — de mogelijkheid bieden om een billijke en redelijke prijs te benaderen en de ontwikkeling van het prijsverloop vast te stellen. Dit vooral omdat bij de beoordeling van de bedragen volledig rekening kan worden gehouden met de hoedanigheid der levering; de centrales werken immers veelal jaren achtereen met dezelfde ondernemers.

Wat de plannen betreft het volgende. De centrales beschikken reeds nu — en kunnen door samenwerking met coöperaties van aannemers steeds meer gaan beschikken — over tal van ontwerpen, die een aantrekkelijke verscheidenheid bieden. Meer dan één hiervan is reeds vaker uitgevoerd, zodat er ervaring mee verkregen is. Kenmerkend is, dat zoveel mogelijk dezelfde standaardonderdelen worden benut. Uit deze ontwerpen kan de plaatselijke corporatie kiezen, wat in haar omgeving en voor haar leden het best past. Zolang men vasthoudt aan standaardonderdelen en aan beschikbare (zo mogelijk reeds uitgevoerde) ontwerpen, blijven de voordelen van standaardisatie en herhaling (repetitie-effect) bewaard. De centrales kunnen hiervoor waken, want zij zijn het aan wie de overheid een taak delegeert. Deze taak uitvoerend zijn de centrales niet meer (althans

niet meer in eerste aanleg) organen van de corporaties maar „instrumenten” van de overheid.

Het staat wel vast, dat de centrales bij voortduring voor moeilijke keuzen komen te staan: zij mogen niet meer goedkeuren dan de geldmiddelen toelaten, zij moeten waken voor de „bewoonbaarheid” en de „toekomstwaarde” der te bouwen woningen en zij moeten, indien enigszins mogelijk, bevorderen dat de door G.S. aan de gemeenten (of agglomeraties) toegewezen contingenten worden benut. Vooral in de overgangstijd zal dit een vrijwel onoplosbaar vraagstuk zijn. Op den duur mag men hopen, dat omtrent aan te vragen bedragen en in uitzicht te stellen aantallen, voorstellen van de centrales zullen worden ingewacht alvorens de Minister zijn begroting opstelt.

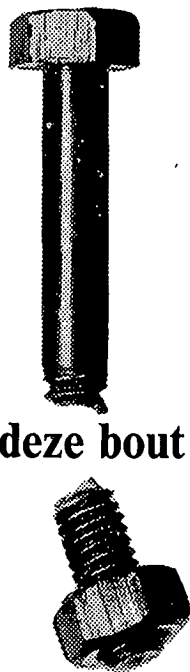
Het pleidooi om prijsbewaking en goedkeuringsgelegenheid aan de centrales van woningbouwcorporaties te delegeren, geldt alleen de woningbouw. Ten aanzien van de utiliteitsbouw moeten andere voorzieningen worden getroffen. Daar een bespreking hiervan buiten het raam dezer beschouwing valt, zij hier slechts onderstreept, dat er geen vrees voor overspanning van de arbeidsmarkt behoeft te bestaan. Het is weliswaar juist, dat vele aannemers zowel in de woningbouw als in de utiliteitsbouw werkzaam zijn, maar het *contingentsbeleid* blijft immers in onze gedachtengang aan de overheid en zij *alleen* bepaalt welk deel van de capaciteit voor de verschillende gebieden beschikbaar komt.

Men kan tegen het voorstel ongetwijfeld bezwaren aanvoeren. Enkele willen we bespreken:

1. Betwijfeld kan worden of de centrales wel voldoende zorgvuldigheid zullen betrachten in het prijsbeleid. Gezien de staat van dienst van „Ons Limburg” (oudste), de Nationale Woningraad (grootste) en het K.I.V. (jongste, maar toch ook reeds met een achtenswaardig verleden) lijkt zulk een twijfel misplaatst. Delegatie van een deel van de overheids-taak aan de centrales brengt uiteraard voor deze een nieuwe verantwoordelijkheid en met name een plicht van verantwoording met zich. Het zal nodig zijn, dat aan goedkeuring van een plan steeds de eis wordt gesteld, dat gewerkt wordt met een „open begroting” en dat na gereedkomen van het werk een uitvoerige nacalculatie wordt overgelegd. Dit is niet alleen nodig ten behoeve van de verantwoording van de centrales; het is ook in het welbegrepen eigenbelang van de bouwers. Immers, behalve tot continuïteit, waarop het beleid van Minister Bogaers is gericht, leidt deze plicht tot het invoeren van een werkelijk „industriële calculatie”.

2. Men kan tegenwerpen, dat de centrales slechts met een deel van de massale woningbouw daadwerkelijk bemoeienis hebben. Dit is juist maar dit deel is groot genoeg om en ten aanzien van de bouwkosten en ten aanzien van de woongemakken en de toekomstwaarde geïntegreerde gevolgtrekkingen te maken.

3. Gewettigd is de vraag, of de centrales reeds voldoende toegerust zijn om de taak, die schrijver dezes hun toedenkt, te volvoeren. Hierop kan men volmon-

deze bout kost f,..

Eén vitale bout breekt en de machine staat stil. Direct gevolg: de produktie stagneert. Misschien moet er een monteur uit het buitenland komen. Misschien verliest U een belangrijke order. Het risico van machinebreuk wordt door de toenemende mechanisatie steeds groter. Dit risico behoeft U niet zelf te dragen. Voor ieder bedrijf zijn er verzekeringsmogelijkheden, die de financiële gevolgen van machinebreuk opvangen. Het objectief advies van een assurantiemakelaar kan U in staat stellen de voor U meest geschikte keuze te doen. R. Mees & Zoonen Assurantiën beschikt over een staf van deskundigen die U gaarne zal adviseren inzake het sluiten van een verzekering aangepast aan Uw speciale behoeften, en in geval van schade Uw belangen behartigt.

R. MEES & ZONEN ASSURANTIËN

Rotterdam - Amsterdam - 's-Gravenhage - Schiedam
Delft - Vlaardingen - Alblasterdam - Spijkenisse

dig antwoorden: „thans zeker nog niet”. Wel beschikken zij alle drie over een kern, die — mits de middelen beschikbaar worden gesteld — in zeer korte tijd de staf en wat omvang en wat geschiktheid betreft op peil kan brengen.

4. Ten aanzien van plannen en ontwerpen dreigt het gevaar, dat zich een gewoonteweefsel (of routine) vormt, zodat vernieuwing bemoeilijkt wordt. Dit kan voorkomen worden door voor aanbieders van afgewezen plannen de mogelijkheid te openen in beroep te komen bij een onafhankelijk bureau van raadgevende ingenieurs, een bureau dus, dat noch met het Ministerie noch met de centrales noch met aannemers in nauwe betrekking staat.

5. Te duchten is ongetwijfeld, dat de centrales het niet zonder een zeker bureaucratisme zullen kunnen stellen. Dit is zelfs tot op zekere hoogte onvermijdelijk. De centrales kunnen dit grotendeels voorkomen door, waar enigszins mogelijk, functioneel te decentraliseren. Voorts geldt het volgende: als overkoepelende organen van de woningbouwcorporaties staan de centrales met die corporaties in voortdurend verband. Zij hebben zich verder te onderwerpen aan de uitgesproken wil der meerderheid. Is deze in strijd met de overtuiging van de besturen of uitvoerende functionarissen, dan moeten deze heengaan. En voorts staat tegen een beslissing van een centrale altijd beroep open op de overheid; deze heeft immers bevoegdheid „gedelegeerd” maar niet overgedragen. Er is dus geen sprake van, dat men het ene „gipsverband” vervangt door een ander of dat men van de regen in de drop komt.

In het bovenstaande is voornamelijk aandacht besteed aan verhoging van de doeltreffendheid (efficiency) van het overheidsbeleid ten aanzien van de woningbouw en wel vooral de massale woningbouw. Maar de bepleite „delegatie” van bevoegdheden aan de centrales is óók, en misschien nog meer, van belang voor de structurering van de bouwnijverheid. Gewezen werd reeds op de omstandigheid, dat de bemoeiingen van de centrales met de bouwkosten onherroepelijk zullen leiden tot „industriële calculatie”, ook in de talloze bedrijfjes en bedrijven op bouwgebied, waar thans van zulk een calculatie geen sprake is.

De technische bureaus van de centrales krijgen voorts de beschikking — naast de ervaring die zij reeds hebben verzameld — over de ervaringen van de bedrijven, welke voor hen of althans onder hun leiding werken

uitvoeren. Deze schat, thans verspreid en ten dele „als geheim gehoud”, kan tot zeer aanzienlijke besparingen leiden. Gebundeld door de centrales komt dit „bezit” eerst geheel tot zijn recht.

Het belangrijkste is evenwel, dat het overwicht dat de centrales krijgen tegenover de aannemers, omdat zij een deel van de overheidstaak uit te voeren krijgen, hen in staat stelt leiding te geven bij de vorming van samenwerkingsgroepen. Schrijver dezes heeft hiervoor de vorm van coöperaties bepleit, maar de juridische vorm is niet wezenlijk. Men kan ook denken aan andere vormen, als men maar bedenkt, dat de ervaring heeft geleerd dat verenigingen en bonden onvoldoende waarborg geven, dat afspraken worden nagekomen.

Bij velen leeft het besef dat ingrijpende veranderingen in de bouwnijverheid nodig zijn om de woningnood de baas te worden. Men denkt daarbij vooral aan de zgn. „geïndustrialiseerde” bouwwijzen. De terecht bestaande waardering voor de vindingrijkheid, de durf, de ondernemingszin van de leiders der ondernemingen, die geïndustrialiseerd of althans „in systeem” bouwen, mag ons evenwel niet blind maken voor de omstandigheid, dat geen dezer werkwijzen tot nog toe tot noemenswaardige besparing heeft geleid en dat al evenmin belangrijke voordelen in woongemak zijn bereikt. Er zijn dus ook andere oplossingen nodig en die vindt men alleen „al doende”.

Een der grootste dierkundigen, die Nederland heeft gehad, had in zijn studeerkamer de spreuk hangen: „The way of life is the way of trial and error” of vrij vertaald: „Een levend wezen vindt de oplossing van de moeilijkheden, waarvoor het komt te staan, door verschillende mogelijkheden te beproeven en van zijn mislukkingen te leren”. Dit geldt zeker voor de bouwnijverheid. De amorfe toestand, waar we telkens op wezen, is de oorzaak, dat er voor de nodige proefnemingen geen geld is en ook anderszins te weinig gelegenheid. Ook hier kan de leiding van de centrales de oplossing brengen, omdat waarschijnlijk uit de bezuinigingen die bereikt worden door de standaardisering en de herhaling, reeds voldoende fondsen gevonden kunnen worden en anders een nauw merkbare heffing op ieder uitgevoerd werk het nodige oplevert. Het allerbelangrijkste is echter dat de samenwerking, waartoe de centrales de aannemers, waarmee zij werken, kunnen brengen, de voorwaarde is voor de vestiging van het gezag van de leiding, welke in deze tak veel te veel ontbreekt.

Amersfoort.

Dr. M. R. J. BRINKGREVE.

Vermogensaanwasdeling en oudedagszorg

Een aspect van de voorstellen van de drie vakcentrales inzake vermogensaanwasdeling (V.A.D.) dat tot dusver nog nauwelijks in de discussie naar voren kwam, is dat van de oudedagsvoorziening.

Essentieel hierbij is, dat de welvaart niet van een slechts tijdelijke aard mag zijn, doch een blijvend

karakter draagt. Blijvend vooral in de betekenis, dat men ook straks, wanneer men niet meer zelf actief aan het productieproces kan deelnemen, niet terugvalt in een situatie welke als relatieve armoede wordt ervaren. Zeker is daartoe vermogensvorming tijdens de actieve periode een doeltreffend middel. Deze vermogensvorming

behoeft niet per se een individueel karakter te dragen. Hiervoor levert de grandioze ontwikkeling van het pensioenwezen een duidelijk bewijs.

Het kenmerk van deze collectieve vermogensvorming ligt hierin, dat hierbij het individuele beschikkingsrecht tijdens de actieve periode in feite geblokkeerd is (o.a. door de werking van de Pensioen- en Spaarfondsenwet).

Hier ligt dus een overeenkomst met de grondslagen van de opzet van de V.A.D. en de S(ociale) B(eleggings) G(emeenschappen). In zoverre zou men ook kunnen stellen, dat de V.A.D. eenzelfde effect heeft op een doelmatige oudedagsverzorging als pensioen. In het nadeel is de V.A.D. echter t.a.v. de gezinszorg, ervan uitgaande, dat de A.W.W. evenmin als de A.O.W., ook al worden zij aangepast aan de welvaartsverhoging, een op zich zelf voldoende verzorging bieden. In het voordeel van de V.A.D. zou echter de meerdere waardevastheid¹ zijn, die bezit van aandelen en onroerend goed boven verzekeringsaanspraken worden geacht te bieden. Dit nu mag ondanks de steeds weer naar voren gebrachte „ervaringen uit het verleden”, in twijfel worden getrokken.

In het bijzonder willen wij hier de vraag stellen, of de V.A.D. geen afbreuk zal doen aan een verdere pensioenontwikkeling. Voor een bepaalde onderneming, die de keuze heeft f. 100.000 als aftrekbaar last uit te geven aan verbeteringen van zijn pensioenregeling of dit achterwege te laten en ca. f. 55.000 (de belasting over deze f. 100.000 is dan reeds betaald) méér in eigen onderneming te investeren, zal aan dit laatste wellicht (gezien de steeds moeilijker wordende kapitaalmarkt en onder aandrang van de werknemersorganisaties) de voorkeur geven en de V.A.D. als passend in het ondernemingsbeleid willen accepteren.

De oudere werknemers, die gelijk met hun jongere collega's en ongeacht dienstjaren en inkomen in deze V.A.D. zullen delen, worden hierdoor benadeeld. De voor hen zo zeer noodzakelijke pensioenverbetering blijft uit en de aan hen door de S.B.G. verleende aanspraak houdt niet een gelijkwaardige verbetering in. Dit geldt in sterkere mate voor werknemers in die zeer talrijke ondernemingen welke niet of slechts in beperkte mate investeren en die om deze reden „investeringsloon” aan hun werknemers zouden moeten uitkeren.

Voorts lijkt mij de rechtsgrond van de aanspraak van ambtenaren, die reeds een ideale oudedagsvoorziening en gezinsverzorging genieten, voor betwisting vatbaar. Zij leggen reeds een zware claim op de begroting en daarmee op de belastingopbrengst en een verdergaande bevoordeling van deze grote categorie werknemers lijkt niet verantwoord.

Eveneens zou ik de rechtsgrond willen betwisten t.a.v. de beampten van verzekeringsmaatschappijen. Indien daar van morele rechten van anderen dan de aandeelhouders sprake kan komen, dan is het de grote groep verzekerden, die juist door hun premiebetaling een vermogensaanwas mogelijk maken en gemaakt hebben.

Twee essentiële gevolgen van de V.A.D. zijn deze:

1. De voorrang, die de vakbonden zullen geven aan de verwerkelijking van de V.A.D. die reeds nu in de vorm van „eis” op de onderhandelingstafel ligt, zal de werkgever ertoe kunnen brengen noodzakelijke pensioenverbeteringen (o.a. het totstandbrengen van nieuwe „vrije” bedrijfspensioenfondsen ten gunste van categorieën werknemers, die nog niet in het genot zijn van aanvullende pensioenvoorzieningen) achterwege te laten. Er ligt een zeker verband tussen de voorkeur der vakbonden voor verdergaande A.O.W.-verhoging en de verwerkelijking van de V.A.D. Het gevaar is niet denkbeeldig dat aanvullend pensioen, dat als primaire arbeidsvoorwaarde zou moeten worden beschouwd (zie ons artikel in „E.-S.B.” van 7 december 1960), van haar secundaire, d.w.z. bijkomstige, plaats naar een tertiaire, d.w.z. naar van minder belang zijnde, bijkomstigheid wordt verdrongen.

2. Een nadruk op de investeringen in ondernemingen zal zeker leiden tot een verminderd aanbod van de institutionele beleggers, i.h.b. op de markt voor hypothecair krediet, en aldus tot een opwaartse rentevoet en een stijgende druk op de dividenduitkeringen. De bestrijding van de woningnood zal er nadelig door worden beïnvloed.

Wanneer dit de consequentie van de V.A.D. zou moeten zijn, ligt hier een direct gevaar voor de oudere werknemers en zouden ook de verdere nadelen wel eens groter kunnen blijken dan de gehoopte verbeteringen.

¹s-Gravenhage.

Lod. S. BEUTH.

Europa-bladwijzer

No. 26

In het artikel van *Alfred Frisch*: „Les Communautés européennes, nuages et espoirs”, past Nederland in de donkerste wolken. „Les Pays-Bas se croient obligés de défendre avec acharnement le moindre intérêt national et n'hésiteraient pas à subordonner le destin de l'Europe, aux préoccupations subalternes du port de Rotterdam, qui a d'ailleurs connu dès à présent, grâce au Marché commun, un essor extraordinaire. Or, les Pays-Bas se refusent avec un acharnement aveugle de reconnaître officiellement qu'ils peuvent tirer que le maximum d'avantages de l'élargissement énorme de leur marché

intérieur, étant, abstraction faite du Luxembourg, le plus petit partenaire du Marché commun et de ce fait automatiquement aussi le plus gros bénéficiaire dans le domaine commercial. La Hollande n'a même pas l'excuse comme l'Allemagne et la France, d'être obligée de tenir compte de difficultés de politique intérieure. Son comportement s'explique uniquement par une absence totale d'esprit communautaire” (*Les Problèmes de l'Europe*, no. 22, 1963, blz. 104). Als de „espoirs” van de auteur even gekleurd zijn als deze „nuages”, kan men zich wellicht de lezing besparen.

Algemeen.

De laatste maanden gaat de belangstelling voor de institutionele structuur van de Gemeenschappen sterk uit naar de zgn. fusie van de executieven. Volgens de Franse regering zou deze kwestie geheel los van die van de versterking van de bevoegdheden van het Europees Parlement moeten worden bekeken. De fusie zou op zichzelf reeds een voldoende versterking van het supranationale element vertegenwoordigen en in het bijzonder een effectiever controle van het Parlement op de executieve mogelijk maken. Hoe onjuist deze gedachten-gang is, blijkt nog eens duidelijk uit de vrij lijvige brochure, die *Murray Forsyth* over „The Parliament of the European Communities” (*Political and Economic Planning*, 1964, incl. vertaling van het Reglement van het Europees Parlement, 119 blz.) heeft geschreven en waarin vooral de beperktheid van de bevoegdheden van het Parlement duidelijk tot uitdrukking komt. Het Parlement kan de executieven tot aftreden dwingen, maar niet hun opvolgers benoemen. Het kan amendementen aannemen, maar deze besluiten binden niemand. Het moet meestal in het besluitvormingsproces worden geraadpleegd, maar nadat het zijn opvattingen heeft laten horen, is noch de Commissie noch de Raad van Ministers verplicht deze opvattingen over te nemen: „What is found useful and agréable in the Parliament's views is incorporated in the final texts by the Council and the Commission; the rest is ignored”. Het Parlement is volgens Forsyth vooral belangrijk als „inspirational organ of the Communities”. Het houdt de belangstelling voor onderwerpen als de politieke aspecten van de integratie, de fusie van de Gemeenschappen en de Europese Universiteit wakker. De invloed op strikt wetgevend terrein, zoals bijv. op dat van de landbouw, is echter te verwaarlozen. De auteur maakt enkele waardevolle opmerkingen over de ontoereikende samenwerking tussen de nationale parlementen en het Europees Parlement. De voorstellen, die hij doet ter verbetering van de positie van het Europees Parlement, komen goeddeels overeen met die welke in het rapport-Furler (E.P.doc. 31/63-64) waren verwerkt. Van geen van beiden is de kans op spoedige verwezenlijking groot.

Een reeks van drie artikelen: „Gedanken zur Weiterführung der Europäischen Integration” in het *Europa-Archiv* wordt besloten door *W. Birkelbach* met een pleidooi voor uitbreiding van de bevoegdheden van het Europees Parlement onder de titel: „Das Europäische Parlament und die Fortentwicklung der europäischen Institutionen” (*Europa-Archiv*, no. 8, 25 april 1964, blz. 275-282). Ook hij wijst erop, dat de huidige institutionele regelingen niet definitief zijn en het Verdrag voorziet in verdere aanpassingen welke noodzakelijk zijn in een dynamische Gemeenschap. Helaas valt een duidelijke verdeeldheid te constateren tussen Frankrijk enerzijds en de andere vijf lid-staten. Het zou reeds een verbetering zijn als de regeringen en de politieke partijen zich gebonden zouden achten door de besluiten van het Europees Parlement. Het is echter niet erg waarschijnlijk, dat de Vijf op dit moment een dergelijk „gentlemen's agreement” zullen aanvaarden. Birkelbach eindigt met een beschouwing over de vorming van een politieke unie. Hij meent, dat de steeds nijpender wordende parlementaire democratisering van de Gemeenschappen in de schaduw daarvan is komen te staan.

De moeizame G.A.T.T.-onderhandelingen gedurende de Kennedy-ronde en de uiteenlopende standpunten van

de lid-staten die tijdens de recente Wereldhandelsconferentie naar voren zijn gebracht, tonen wederom het belang aan van de vraag, of de E.E.G. een „open” dan wel een „gesloten” karakter zal krijgen. Voor de eerste opvatting zijn voldoende aanknopingspunten in het Verdrag aanwezig. De verklaring in artikel 10 lid 1, de artikelen 131-136 en de toetredings- en associatiebepalingen van de artikelen 237 en 238 wijzen duidelijk in die richting. Niettemin zijn deze doelstellingen sedert de inwerking-treding van het E.E.G.-Verdrag nauwelijks verwezenlijkt, zoals *Baron Snoy et d'Oppuers* in „Les mécanismes institutionnels européens et l'ouverture sur le tiers monde” in de *Journal des Tribunaux*, 1964, blz. 257-261, weet aan te tonen.

Ondanks de belangrijke interne spanningen tussen unanimitetsvereiste enerzijds en het gebrek aan eensgezindheid tussen de lid-staten anderzijds, bestaat er een toenemende noodzaak en druk van buiten om op vele terreinen een gemeenschappelijke politiek te ontwikkelen. Volgens Baron Snoy is het voornaamste resultaat van het compromis van 23 december 1963 op het institutionele vlak, dat de Commissie thans namens de E.E.G. belast is met het voeren van de onderhandelingen in de Kennedy-ronde. Terecht voegt hij hieraan onmiddellijk toe, dat de onderhandelingsvrijheid van de Commissie ten opzichte van derde landen sterk is ingeperkt doordat van tevoren intern een compromis moest worden bereikt. De Commissie is derhalve genoodzaakt een vrij star standpunt in te nemen, dat haar niet meer veer ruimte voor concessies en compromissen biedt.

De titel van het artikel van *Jean Siotis*: „Some Problems of European Secretariats”, in *Journal of Common Market Studies* (maart 1964, blz. 222-251), dekt de lading maar ten dele. Het artikel is niet slechts, zoals men zou vermoeden, een onderzoek naar aard, inrichting en werkwijze van de administratieve diensten der Europese Gemeenschappen, doch hieraan gaat vooraf een uitvoerige plaatsbepaling van de Europese Gemeenschappen in het gehele gamma van internationale organisaties en de daaruit voortvloeiende eigen karakteristieke aspecten van de Europese administratie. In deze algemene beschouwingen toont de schrijver zich vooral kritisch ten opzichte van de opvatting, dat de Europese Gemeenschappen een geheel nieuwe en unieke aard zouden bezitten. Een zekere „Europese ideologie” zou er zich tegen verzetten, dat de Hoge Autoriteit en de Europese Commissie, met de bijbehorende administratieve diensten als een internationaal secretariaat worden aangeduid, maar in feite, aldus de auteur, zijn zij niet anders.

Het korte overzicht van de inrichting en de werkwijze van de Europese secretariaten toont wel aan, dat hiervoor nog geen vaste vormen en richtlijnen zijn gevonden. Het onderwerp wordt door de auteur, die een beoefenaar van de politieke wetenschap is, op geheel andere wijze benaderd en behandeld dan de jurist bekend en vertrouwd is. Maar het is daarom niet minder lezenswaard. Een bezwaar is wel dat de analyse veel te oppervlakkig is om de vergaande conclusies te kunnen dragen. De schrijver heeft bij zijn „plaatsbepaling” uitsluitend aandacht gehad voor de Raad en de Commissie. Noch aan het Hof noch aan de representatieve instellingen als het Europees Parlement en het Economisch en Sociaal Comité wordt ook maar de geringste aandacht gegeven. Evenzeer wordt voorbijgegaan aan de rol die aan particulieren in het Gemeenschapsrecht is toebedeeld en die veel belangrijker is dan in enig andere organisatie.

In de *Internationale Spectator* (1964, no. 4, blz. 67-90) is een referaat opgenomen van *Z. E. J. van der Meulen* (Permanent Vertegenwoordiger van België bij de Gemeenschappen): „De Europese instellingen en hun weerslag op de nationale overheidsdiensten”. De schrijver behandelt dit onderwerp van drie verschillende kanten: het institutioneel aspect, de doelstelling en inhoud van de Verdragen en ten slotte de politieke betekenis der Verdragen. Interessant is zijn uiteenzetting over de rol van de Permanente Vertegenwoordiging in de Gemeenschappen en de voorzieningen die in de nationale administraties zijn getroffen om te komen tot een gecoördineerd „Europees” beleid. Merendeels zijn deze voorzieningen echter nog ontoereikend. Het globale karakter van de Verdragen zal de nationale bestuursinstellingen echter niet alleen administratieve en coördinatietaken stellen, maar zal bovenal inzicht en intellectuele aanpassing van de nationale administratieve diensten eisen.

Een artikel van *Prof. Dr. Coppieters* (*Internatio-*

nale Spectator 1964, no. 5, blz. 103-123) vertoont naar de titel verwantschap met dat van *J. van der Meulen*: „De invloed van de internationale organisaties op de Belgische nationale instellingen”. Hier wordt echter uitgegaan van een veel algemener beeld van de internationale samenwerking en de weerslag daarvan niet alleen op de administratieve diensten, maar ook op de nationale wetgever en zelfs op zulke „parastatale” instellingen als de Nationale Bank van België. De gegevens zijn gebaseerd op de resultaten van enquêtes en verslagen; natuurlijk kan in zo'n kort bestek geen diepgaande analyse worden geboden. De schrijver wil slechts een beknopt overzicht geven van de aanpassingsmoeilijkheden, die de internationale ontwikkelingen opleveren voor de nationale staat in alle geledingen.

Onze Minister van Buitenlandse Zaken, *Mr. J. M. A. H. Luns*, bespreekt in „De Westeuropese Unie als katalysator” de functie van de W.E.U. (*Internationale Spectator* 1964, no. 9, blz. 215-231). *Mr. Luns* schetst de rol

RIJKSPOSTSPAARBANK

Bij de Centrale Administratie van de Rijkspostspaarbank, gevestigd te Amsterdam, bestaat gelegenheid tot plaatsing van

enkele bedrijfseconomen

De te verrichten werkzaamheden zullen onder meer omvatten:

Het onderzoek ter voorbereiding van wijzigingen in de organisatie en administratie, die het gevolg zijn van de verder voortschrijdende administratieve automatisering.

De bovengenoemde staf-werkzaamheden zullen worden verricht onder leiding van en in nauw overleg met de directie van het bedrijf.

Gegadigden dienen in het bezit te zijn van het doctoraal-diploma in de economie in de bedrijfs-economische studie-richting. Enige praktische ervaring in de aanpak van organisatie-werk zal op prijs worden gesteld. Leeftijd tot 35 jaar.

Zij, die aan bovengenoemde eisen voldoen, zullen bij indiensttreding in een speciaal voor academici gunstige salarisschaal worden opgenomen.

Geïnteresseerden worden uitgenodigd hun schriftelijke sollicitaties met vermelding van opleiding, levensloop, e.d. - vergezeld van een recente pasfoto - te richten aan de directie van de Rijkspostspaarbank, Van Baerlestraat 27 te Amsterdam-Z.

van de W.E.U. aan de hand van een kort overzicht van zijn ontstaan en geschiedenis. De betekenis van de W.E.U. ligt bovenal in het karakter van politiek-militair Europees forum, waarop de voornaamste Westeuropese mogelijkheden konden terugvallen wanneer samenwerking elders stakte.

Een anonymus wijdt in de *Revue du Marché Commun* (januari 1964, blz. 14-18) een korte beschouwing aan „L'Action de la Communauté sur le plan international”. Hij meent, dat de Gemeenschap er steeds sterker toe wordt gedwongen een beleid ten aanzien van derde landen te bepalen. „La Communauté se trouve ainsi progressivement amenée à assurer le rôle d'une puissance internationale”. Tja, dat is wel zo, maar hoe? De auteur zwijgt daar helaas over en bepaalt zich tot een korte opsomming van wat er tot nu toe op het gebied van de buitenlandse betrekkingen is gebeurd. Te vermelden valt nog waarom naar zijn mening de onderhandelingen met Engeland zijn mislukt. Engeland heeft besloten over toetreding te gaan onderhandelen „en fin de compte, pour se refuser aux choix économiques et politiques qu'eût impliqué son adhésion”.

Op het gebied van de landbouw zijn in december 1963 een aantal belangrijke besluiten genomen. Een analyse

van de tweede marathonzitting van de Ministerraad van de Europese Economische Gemeenschap wordt door *F. A. M. Alting van Geusau* in *Economie* (maart 1964, blz. 233-252) verzorgd. Hij concludeert, dat de „marathon-methode” relatief snel tot besluiten leidt over concrete vraagstukken, wat echter het gevaar inhoudt van onvoldoend doordachte beslissingen en schijncompromissen. Bovendien is de marathon-methode duidelijk intergouvermenteel in plaats van supranationaal. De rol van de Commissie is weinig meer dan die van geïnstitutionaliseerde bemiddelaar.

Landbouw.

Voor één der belangrijkste problemen, namelijk de toenadering van de graanprijzen, is nog geen oplossing gevonden. De moeilijkheden die hierbij rijzen worden nog eens uiteengezet door *Hans Broder Krohn* en *Hans Helmut Wächter* in „Der gemeinsame Getreidepreis in der E.W.G. Die Vorstellungen der E.W.G.-Kommission” (*Europa-Archiv*, 10 januari 1964, blz. 19-27). De Kennedy-onderhandelingen en met name de houding van de Verenigde Staten kunnen ook voor de Europese landbouwpolitiek belangrijke consequenties hebben. Volgens

koninklijke nederlandse gist- en spiritusfabriek n.v. — delft

Bij de afdeling Marketing van het hoofdbedrijf van ons concern te Delft kan een

ervaren marktonderzoeker

bij voorkeur academisch gevormd, in dienst treden.

- Hij moet in staat zijn zelfstandig internationaal, industrieel marktonderzoek te verrichten voor de produkten van de onderneming, die overwegend in het buitenland afzet vinden.
- Een systematische, analytische benadering van de commerciële problematiek wordt als een eerste vereiste gezien.
- In verband met de aard van de produkten verdient enige belangstelling en feeling voor chemische en chemisch technische zaken aanbeveling.

Belangstellenden, die niet ouder zijn dan 40 jaar, nodigen wij gaarne uit zich schriftelijk in verbinding te stellen met onze afdeling Personeelszaken, Wateringseweg 1 te Delft. Vermelding van ons kenmerk 239/AE in de brief stellen wij op prijs.

Het produktieprogramma van het concern omvat o.m. gist, anti-biotica, industriële enzym-preparaten, biochemische produkten, weekmakers en alcohol. De onderneming heeft bedrijven in Nederland, België, Engeland, Duitsland, Portugal, Egypte, Angola en Peru.

de mening van Prof. Hartog „gaat de gemeenschappelijke landbouwpolitiek in de richting van het inkapselen van de landbouw in een Europese broeikas. Dit houdt onder meer in, dat een vrij belangrijk deel van het specialisatievoordeel van de vergrote markt weer verloren gaat door de verspilling van produktieve krachten in de landbouw” (*De Economist*, januari 1964, blz. 1-18).

Ne een gedegen beschouwing van Jaenicke in het *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht* (oktober 1963; S.E.W. 1964, blz. 201) bevat thans de *Neue Juristische Wochenschrift* van 12 maart 1964 (blz. 473-477) een op de praktische rechtsvragen van de landbouwmarktordening gericht artikel van Dittges en Ehle. Zij beschrijven de verordeningen nos. 19-24 uit 1962 als „echte europäische Gesetze”. „Im Verhältnis zu widersprechenden nationalen (einfachen) Gesetzen gebührt dem supranationalen Marktordnungsrecht aus dem Wesen und der Funktion der Gemeinschaft der Vorrang” (blz. 473). De samenhang van deze wetten met de handelspolitiek, het vrije goederenverkeer, de tariefcontingenten van art. 25, lid 3 E.E.G., de mededingingspolitiek (verordening no. 26) en andere hoofdstukken van het Verdrag (vestiging, transport, sociale politiek, belastingharmonisatie) wordt in een tweede paragraaf

uiteengezet. De beschrijving van de wetgeving — bekend o.m. uit de artikelen van Olmi in *S.E.W.* en in *Common Market Law Review* — volgt dan in de paragrafen 2 en 3. De bijzondere rechtsvragen worden besproken in een slotparagraaf. Daarin wordt de aandacht gevraagd voor drie problemen: 1. de rechtszekerheid, die in vele opzichten ontbreekt omdat noch over de grondslagen noch over de doeleinden noch over de werking van de marktorderingsvoorschriften voldoende klaarheid bestaat; 2. de wisselende beleidsaspecten waardoor het vertrouwen van het bedrijfsleven, dat voor de bepalingen der regelingen telkens wordt opgewekt, verscheidene malen moest worden beschaamd (bijv. de import van diepvrieskippen uit de Verenigde Staten); 3. het vraagstuk van de rechtsbescherming, omdat deze voor ondernemingen in hoofdzaak moet worden gezocht in het E.E.G.-Verdrag en daarin de toegang tot het Hof voor particulieren beperkt is.

In het kader van de beschrijving der landbouwverordeningen mag niet verzuimd worden de aandacht te vestigen op het artikel van Georg Cordts in *Aussenwirtschaftsdienst* (1964, blz. 36-38) over de „Aussenhandel im EWG Markt für Obst und Gemüse”. De beschrijving van het stelsel van kwantitatieve beperkingen, waar deze

nog mogen worden toegepast, de toepassing van minimumprijzen volgens artikel 44 E.E.G. en de marktorganisatie voorzien in Verordening no. 23 is nauwkeurig en volledig. De „Political and Economic Planning”-studie over „Commodity Agreements and E.E.C. Farm Policy” (vol. XXX no. 480 van 11 mei 1964, blz. 149-209) is bedoeld om na te gaan op welke wijze deze overeenkomsten van invloed kunnen zijn bij de harmonisatie van tegenstrijdige nationale landbouwbelangen.

De reeds bestaande internationale tin-, suiker- en tarwe-overeenkomsten zijn er in de eerste plaats op gericht om de afzet te reguleren door bepaalde minimum- en maximumprijzen vast te leggen. Speciaal voor de graansector is het van het hoogste belang, dat er een gecoördineerde prijspolitiek komt, niet alleen voor West-Europa maar voor de gehele wereld. Uit de besprekingen van de laatste jaren is duidelijk gebleken, dat een automatische formule niet goed bruikbaar is. Prijzen van landbouwproducten zijn meer en meer een instrument geworden tot regeling van het landbouwinkomen. In het algemeen liggen zij dan ook boven het niveau

N.V. KONINKLIJKE NEDERLANDSE VLIEGTUIGENFABRIEK FOKKER

gevestigd te Amsterdam

UITGIFTE van

10.025 gewone aandelen

elk groot nominaal f 1000,- aan toonder
(desgewenst op naam),

voor de helft delende in de resultaten van het boekjaar 1964 en ten volle in die van volgende boekjaren.

Ondergetekenden berichten, dat zij de inschrijving op 9968 van bovengenoemde aandelen, uitsluitend voor houders van gewone aandelen, openstellen tot en met

WOENSDAG 7 OCTOBER 1964,

op alle beursdagen van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur, bij haar kantoren te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage,

tot de koers van 225 pct.,

op de voorwaarden vermeld in het prospectus d.d. 25 september 1964. Prospectussen en inschrijvingsbiljetten zijn verkrijgbaar bij de kantoren van inschrijving.

**NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.
DE TWENTSCHE BANK N.V.**

Amsterdam, 25 september 1964.

van de wereldmarktprijzen, zodat wisselende heffingen op de invoer niet gemist kunnen worden. Producenten buiten de gemeenschappelijke markt maken zich bezorgd over het systeem van variabele invoerheffingen, omdat dit een grotere hindernis zal vormen dan het vroegere systeem van vaste rechten en invoerquota. Bovendien zal een relatief hoog prijspeil tot produktietoename binnen de E.E.G. leiden, waardoor niet alleen de invoer zal teruglopen, maar ook de concurrentie op de wereldmarkt groter zal worden. De studie bespreekt een aantal voorstellen, die gedaan zijn om de landbouwpolitiek van de E.E.G. met die van derde landen in overeenstemming te brengen. Het is niet te verwonderen, dat het plan-Baumgartner van 1961, uitgaande van een zodanige verhoging van de wereldmarktprijzen, waardoor -aan de kleine Westeuropese boeren een redelijk inkomen zou worden gegarandeerd, in deze brochure wordt afgewezen.

EUROPA-INSTITUUT

van de Rijksuniversiteit te Leiden.

EUROPA-INSTITUUT

van de Universiteit van Amsterdam.

Nederlandse Katholieke Middenstandsbond empirisch te benaderen". Daartoe onderzoekt hij achtereenvolgens de verhouding tussen stands- en vakorganisaties op rooms-katholieke grondslag in het algemeen en in de Nederlandse Katholieke Middenstandsbond (N.R.K.M.) in het bijzonder, de positie van de stands- en vakorganisaties in deze bond en de plaats van het vormingswerk in de N.R.K.M. zowel voor zover dit uitgaat van de stands- als van de vakorganisaties. Deze beschouwingen worden dan aangevuld met een uitvoerige uiteenzetting over een onder leden van beide soorten organisaties gehouden enquête. Blijkens de resultaten hiervan zouden de werfkracht van en de belangstelling voor de vakorganisaties aanzienlijk groter zijn dan die van de standsorganisaties. De vakorganisaties worden, als groepen van personen die een zelfde beroep of bedrijf uitoefenen, beter in staat geacht voor de belangen van de betrokkenen op te komen. In het laatste hoofdstuk van de studie wordt uit deze bevindingen de consequentie getrokken: Grootjans geeft daar een aantal richtlijnen die naar zijn oordeel kunnen bijdragen tot het tot stand

Boekbesprekingen

H. H. M. Grootjans: Het structuurvraagstuk in de Nederlandse Katholieke Middenstandsbond. Proefschrift Utrecht, 1963, 228 blz.

Het is een welbekend verschijnsel dat het verenigingsleven in Nederland — en wellicht ook in andere Westeuropese landen — sinds een aantal jaren wordt gekenmerkt door een zekere mate van matheid. Vooral voor de grotere verenigingen met een maatschappelijk-economisch doel kan de slijtage in het onderling begrip tussen leden en leiding bijzonder hinderlijk zijn bij het acceptabel maken van het beleid dat het bestuur al dan niet in harmonie met andere belangenferen dient te voeren.

Met deze verschijnselen voor ogen heeft Grootjans zich afgevraagd of de oorzaak wellicht moet worden gezocht in de organisatievormen zelf. Met name onderwerpt hij de stands- en vakorganisaties aan een afzonderlijke analyse; hij weegt hun betekenis en hun aantrekkingskracht voor de leden tegen elkaar af en stelt zich, blijkens zijn eigen mededeling, tot taak „het vraagstuk van de meest geëigende organisatie-opbouw van de

AMSTERDAMSCH E BANK N.V.

gevestigd te Amsterdam

Uitgifte

van

nominaal f 18.250.000.- gewone aandelen

in stukken van f 100.-, f 200.- en f 1.000.- aan toonder voor de helft gerechtigd tot het dividend over het boekjaar 1964,

tot de koers van 100 pCt.

De inschrijving wordt uitsluitend opengesteld voor houders van claims (als hoedanig div. bew. no. 99 van de thans uitstaande gewone aandelen is aangegeven) waarbij inlevering van claims van telkens nom. / 100.- bestaand kapitaal recht geeft op toewijzing van nom. f 20.- nieuw kapitaal.

Ondergetekende bericht, dat zij op

donderdag, 1 oktober 1964

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur.

de inschrijving openstelt op bovenstaande uitgifte bij haar Hoofdbank, Bijbanken en kantoren op de voorwaarden van het prospectus van uitgifte d.d. 22 september 1964.

Prospectussen en inschrijvingsformulieren, alsmede - tot een beperkt aantal - exemplaren van de statuten en van het verslag over het boekjaar 1963, zijn bij de kantoren van inschrijving verkrijgbaar.

Amsterdam, 22 september 1964.

AMSTERDAMSCH E BANK N.V.

brengen van een vernieuwde organisatiestructuur van de N.R.K.M., waarbij het zwaartepunt in belangrijke mate bij de vakorganisaties zou komen liggen.

De vraag dient beantwoord te worden of de taak die Grootjans zich heeft gesteld, een nieuwe organisatie-opbouw van de N.R.K.M. empirisch te funderen, ook is voltooid. Deze vraag kan onzes inziens niet bevestigend worden beantwoord. Wat wij in de beschouwingen als een gemis ervaren, is het ontbreken van elke verwijzing naar organisatorische problemen waarvoor andere dan tot de N.R.K.M. behorende landelijke middenstandsorganisaties zich zien geplaatst. Wellicht is dit gemis er mede oorzaak van geweest, dat een belangrijk onderdeel van de werkzaamheden van de N.R.K.M., het optreden naar buiten als belangengroepering in het maatschappelijk-economisch leven, nauwelijks aandacht krijgt. Mocht dit aspect niet van belang zijn voor de interne organisatiestructuur, dan ware op zijn minst een uiteenzetting waarin dit werd aangetoond op haar

plaats geweest. Ondanks de verdiensten die het boek zeker heeft, laat het dan ook een min of meer onbevredigende indruk achter om hetgeen eraan ontbreekt.

Heerlen.

Dr. F. J. W. VAN VROENHOVEN.

Sidney Dell: Trade Blocs and Common Markets.

Constable & Co. Ltd., London 1963, 293 blz., sh. 25.

De schrijver behandelt in de eerste plaats, zoals hij reeds in zijn voorwoord vaststelt, de krachten, die over de gehele wereld de grondslagen vormen bij het tot stand komen van gemeenschappelijke markten. In het eerste hoofdstuk geeft hij een kort overzicht van de historische groei tot de jongste wereldoorlog, waarbij hij als meest voorkomende vormen noemt de koloniale rijken en de tolverbonden, resp. in hoofdzaak dienend voor het verkrijgen van grondstoffen en ter verdediging van de binnenlandse landbouw en (jonge) industrie.

Bij het einde van de oorlog waren de tolverbonden reeds lang verdwenen, doch de koloniale rijken bestonden nog, zij het dat daartegen een sterke oppositie bestond, in het bijzonder van de Verenigde Staten en van de Sowjet-Unie.

Het tweede hoofdstuk behandelt de grondslagen van de Westeuropese integratie, met een historisch overzicht vanaf Hugo de Groot. Hier wordt de economische integratie vanzelfsprekend centraal gesteld. De twee volgende hoofdstukken beschrijven de totstandkoming van de beide blokken in West-Europa, de daarop volgende drie de integratieproblemen en mogelijkheden van de onderontwikkelde gebieden en het achtste hoofdstuk die van de communistische landen. Het boek eindigt met een aantal conclusies.

De samenvattende aanpak van Dell is verheugend en reeds alleen daarom behoort het thuis in de boekenkast van iedere onderzoeker van integratieproblemen. Aan de andere kant valt het te verwachten, dat het een onderwerp van discussie zal zijn, want er staan vele pertinente uitspraken in, die niet onaantvechtbaar zijn. De begrippen „Trade Block” en „Common Mar-

EUROPESE GEMEENSCHAP VOOR KOLEN EN STAAL (E.G.K.S.)

Uitgifte

van

nom. f. 25.000.000.- 5 $\frac{3}{4}$ % 20-jarige obligaties 1964

in stukken van nominaal f. 1.000.- aan toonder.

tot de koers van 100 pCt.

Aflossing geschiedt a pari op 15 November, voor de eerste maal op 15 November 1970, in 14 gelijke jaarlijkse termijnen van f. 1.650.000.- en een 15e termijn van f. 1.900.000.-.

Vervroegde gehele of gedeeltelijke aflossing is toegestaan van 15 November 1974 af, uitsluitend op 15 November van elk jaar, in de jaren 1974 t/m 1978 à 101 $\frac{1}{2}$ %, daarna à 101%.

Ondergetekenden berichten, dat zij de inschrijving op bovengenoemde uitgifte openstellen op

Maandag, 5 October 1964

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

bij nare kantoren te **Amsterdam, Rotterdam** en **'s-Gravenhage**, voor zover aldaar gevestigd, op de voorwaarden van het prospectus van uitgifte d.d. 25 September 1964.

Exemplaren van het prospectus en inschrijvingsbiljetten alsmede - tot een beperkt aantal - exemplaren van de van kracht zijnde tekst van het Verdrag van 18 April 1951 en van het laatste Financiële Verslag van de Hoge Autoriteit zijn verkrijgbaar bij de inschrijvingskantoren.

Amsterdam
Rotterdam 25 September 1964.

AMSTERDAMSCH E BANK N.V. **NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.**
DE TWENTSCHE BANK N.V.
HOPE & CO.
R. MEES & ZONEN
PIERSON, HELDRING & PIERSON
ROTTERDAMSCH E BANK N.V.

ket" laat hij algemeen. Daarentegen geeft hij (blz. 76-77) een heldere definitie van de onderscheiden vormen van losse tot nauwe samenwerking: Preferential Area; Free Trade Area; Customs Union en Economic Union.

Het historische gedeelte is het zwakst: hij slaat de Oslo-overeenkomsten over, noemt het hertogdom Brunswijk een kuststaat (blz. 22) enz. Het langst staat hij stil bij de problemen van de onderontwikkelde gebieden. Ook bij de behandeling van de andere gebieden, het sterkst bij die van de E.E.G., beziet hij de problemen overwegend vanuit het gezichtspunt van de belangen der onderontwikkelde gebieden. Zijn angst voor een overheersende invloed van de E.E.G. op de rest van de wereld steekt hij niet onder stoelen of banken. De associatie der Frans-Afrikaanse staten met de E.E.G. is hem een doorn in het oog, want deze associatie ziet hij als een discriminatie t.a.v. de andere onderontwikkelde gebieden. Het valt daarbij op, dat hij bij zijn uitvoerige bespreking van de onderontwikkelde gebieden en hun integratiepogingen wel de uiteengevallen (Brits-)West-Indische Federatie noemt, doch niet rept van de pogingen in de richting van een Caraïbische Markt, laat staan van de met de E.E.G. geassocieerde voormalige Franse en Nederlandse koloniën in Amerika.

Dell komt tot de conclusie, dat de vóór 1940 bestaande koloniale handelsblokken zijn verdwenen en dat sedertdien de voormalige moederlanden zich in een gezamenlijk integratieproces bevinden, waarbij hij de niet onaardige term gebruikt: de verticale integratie maakt plaats voor een horizontale (blz. 261). De Verenigde Staten hebben dit proces buiten hun grenzen sterk aangemoedigd. De situatie binnen de Verenigde Staten ziet hij daartegenover thans nog als een „Commonwealth" in de zin van de Britse van vóór de oorlog, waarbij het Middenwesten in dezelfde relatie tot het Noordoosten staat, als vroeger Australië en Canada tot Engeland stonden.

Het door de Verenigde Staten toegejuichte Verdrag van Rome betekende het ontstaan van een sterke rivaal, waarvan sommigen een derde macht willen maken tussen de Verenigde Staten en de Sowjet-Unie in. Hier dreigt z.i. het gevaar, dat het vormen van een

nieuw blok de deelhebbers wel verenigt, doch de wereld als geheel verder verdeelt van twee in drie blokken. Het afstoten van Engeland door een E.E.G. onder leiding van De Gaulle, „een strikt Europese constructie" (blz. 8), ziet hij als een verdere breuk in de wereld, wat uiteindelijk nadelig is voor het voldoen aan de economische aspiraties der onderontwikkelde gebieden.

Er zijn reeds zeer veel publikaties verschenen over economische integratie, zowel als over onderontwikkelde gebieden. De vele vakgenoten, die zich met deze onderwerpen bemoeien, dienen „Trade Blocs and Common Markets" te lezen. Om de duidelijke en samenvattende aanpak. Dit boek vraagt echter om een volgend over dit onderwerp, maar dan vanuit een andere gezichtshoek dan het directe belang van onderontwikkelde gebieden.

s'-Gravenhage.

G. C. A. MULDER.

Voor onze administratie, welke met de modernste hulpmiddelen wordt gevoerd, zoeken wij

een medewerker hoofdboekhouding (N.I.v.A.)

van 27 tot ca. 32 jaar.

Deze functionaris zal aanvankelijk bij de hoofdboekhouding worden belast met controlewerkzaamheden; daarnaast zal hij geleidelijkaan worden ingewerkt in de administratie van ons gehele bedrijf, om - bij gebleken geschiktheid - t.z.t. een topfunctie in de administratie te bekleden.

Gegadigden dienen met de accountantsstudie N.I.v.A. tenminste gevorderd te zijn tot en met bedrijfseconomie en moeten bereid zijn de accountantsstudie te voltooien.

Eigenhandig geschreven sollicitaties, vermeldende volledige personalia, opleiding en ervaring, vergezeld van recente pasfoto, te richten aan het Hoofd van de Afdeling Personeelzaken, Lovinklaan 1 te Arnhem.

KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE HEIDEMAATSCHAPPIJ

VERENIGING TEN ALGEMENE NUTTE

Geld- en kapitaalmarkt

Geldmarkt.

Blijkens de cijfers van de weekstaat van De Nederlandsche Bank per 21 september verheugde de geldmarkt zich in een vrij grote ruimte. Het verplichte deposito bedraagt immers sedert 15 september f. 204 mln. en het tegoed der banken lag met f. 403 mln. hier ruim boven. Men is zich echter zeer bewust, dat tegen eind september twee drainerende factoren op volle kracht gaan werken, nl. de ultimostijging van de bankpapiercirculatie en de betaling van de vennootschapsbelasting. Deze laatste zal zich in oktober nog verder voortzetten. Op grond van deze ontwikkeling ligt een minder ruime, wellicht een krappe markt in de lijn der verwachting en dit heeft vrijdag jl. aanleiding gegeven de callgeldrente reeds thans bij de komende marktverhoudingen aan te passen. Het tarief werd van 2 pCt. op 2½ pCt. gebracht.

Kapitaalmarkt.

Uit de staat van middelen en bestedingen, die voorkomt in de „Macro-economische verkenning van 1964 en 1965”, kan men berekenen dat de nationale besparingen in het lopende jaar weer verder zullen oplopen en wel tot f. 9,55 mrd. Het jaar daarvoor hebben de totale besparingen f. 8,53 mrd. bedragen. In tegenstelling echter met 1963 zal 1964 een spaartekort gaan opleveren, want de toerneming der investeringen overtreft de groei der besparingen. Tegen een spaaroverschot van f. 260 mln. in 1963 komt in het lopende jaar een tekort van f. 1.220 mln. te staan.

Met betrekking tot de monetaire ontwikkeling stellen de Verkenningen, dat tegenover een groter tekort op lopende rekening een aanvankelijk niet verwacht overschot op de kapitaalrekening zal ontstaan. De

AMSTERDAM-ROTTERDAM BANK N.V.

gevestigd te Amsterdam

Onder verwijzing naar het Bericht van 3 augustus 1964 inzake het aanbod tot omwisseling van aandelen Amsterdamsche Bank N.V. en Rotterdamsche Bank N.V. in gewone aandelen Amsterdam-Rotterdam Bank N.V. en de advertentie dd. 3 september 1964, deelt ondergetekende mede, dat het omwisselingsaanbod wordt gestand gedaan.

Vanaf 23 september a.s. kunnen de receipten van gewone aandelen Amsterdam-Rotterdam Bank N.V., voorzien van één dividendbewijs, alsmede de uitkering in contanten voor aangemelde en ingeleverde aandelen Rotterdamsche Bank N.V., bij het kantoor van inlevering in ontvangst worden genomen. De receipten zullen t.z.t. na aankondiging kosteloos verwisselbaar worden gesteld in definitieve stukken.

Nog niet aangemelde en ingeleverde aandelen Amsterdamsche Bank N.V. en Rotterdamsche Bank N.V. worden tot en met 30 november 1964 geaccepteerd op de voorwaarden in bovengenoemd Bericht vermeld.

AMSTERDAM-ROTTERDAM BANK N.V.

Amsterdam, 22 september 1964.

OP HET
SECRETARIAAT
VAN HET

PRODUCTSCHAP VOOR VEE EN VLEES

te 's-Gravenhage, valt een vacature te
vervullen door een

JONG ECONOOM

Gezocht wordt een academisch gevormd medewerker, namelijk een doctorandus in de economie of landbouwkundig ingenieur.

De te vervullen functie biedt mogelijkheden tot ruim contact met het bedrijfsleven, met name op het terrein van de exporthandel.

Voorts zal de aan te stellen functionaris belast zijn met de bestudering van internationale vraagstukken o.a. die, welke met de ontwikkeling van de Europese Economische Gemeenschap verband houden.

Beheersing van de moderne talen is derhalve vereist.

De salariering zal nader worden overeengekomen, waarbij rekening wordt gehouden met eventuele reeds opgedane praktijk-ervaringen.

Sollicitaties met volledige inlichtingen over opleiding, referenties etc. binnen twee weken te richten aan de secretaris van het Productschap voor Vee en Vlees, Laan van Meerdervoort 53 's-Gravenhage.

drainage van liquiditeiten uit hoofde van het internationale betalingsverkeer blijft daarom f. 1 mrd. Financiële transacties van het Rijk zullen per saldo geen liquiditeiten naar het verkeer doen vloeien, wel echter zullen de lagere overheid en de kredietverlening der banken aan de particuliere sector tot een vergroting der liquiditeitsmassa leiden. Per saldo zal de liquiditeitshoeveelheid met f. 500 mln. stijgen — het Centraal Economisch Plan raamde dat het kwantum onveranderd zou blijven — doch dit bedrag is aanzienlijk geringer dan het bedrag van de normale stijging van de liquiditeitsbehoefte, geschat op f. 2,5 mrd. De relatieve liquiditeitspositie is daardoor sterk achteruit gelopen, hetgeen tot rentestijging heeft geleid. Onder de veronderstellingen van het Planbureau zal de nationale liquiditeitsquote in 1965 zich nauwelijks wijzigen. In de gedachten-gang van het Planbureau zou dit betekenen, dat ook het huidige renteniveau zich zou handhaven.

Een golf van emissies heeft de laatste tijd de kapitaalmarkt bereikt. Sedert half september bedraagt het beroep ca. f. 32 mln. converteerbare obligaties en f. 53,3 mln. aandelen. Hierbij komt dan nog als buitenlandse vrager, de enige die gewone obligaties uitgeeft, de Kolen- en Staalgemeenschap met f. 25 mln.

Wat de deelmarkt der ondershandse leningen betreft heeft in de afgelopen week de Vereniging tot bevordering van de handel in onderhandse leningen het levenslicht aanschouwd. Deze gaat een nieuwe organisatie van de markt in het leven roepen, waarin reeds lopende leningen van de overheid zullen kunnen worden verhandeld.

Hoe fel aanbieders van kapitaal reageren wanneer de rente de 6 pCt. bereikt, leert men uit de cijfers van de uitgifte van pandbrieven. In augustus is niet minder dan f. 85. mln. geplaatst tegen meestal niet meer dan f. 10 à f. 12 mln. per maand. In de periode januari/augustus 1964 heeft de uitgifte f. 246 mln. bedragen tegen f. 132 mln. in de overeenkomstige periode van vorig jaar.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1963	H. & L. 1964	18 sept. 1964	25 sept. 1964
Algemeen	392	419 — 394	413	411
Intern. concerns	548	598 — 553	590	587
Industrie	341	357 — 327	351	350
Scheepvaart	153	161 — 133	141	140
Banken en verzekering	232	249 — 223	236	233
Handel enz.	165	175 — 156	166	166

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

GEMEENTE ROTTERDAM

HAVENBEDRIJF

De afdeling

HANDEL, VERKEER EN INDUSTRIE

zoekt contact met een

econoom

De snelle groei van het havenverkeer en de dynamische industriële expansie in het havengebied vereisen een voortdurende aanpassing van de infrastructuur. De genoemde afdeling assisteert de directie bij het voeren van het hiervoor nodige slagvaardige havenbeleid.

Taak: Verrichten van economische en in het bijzonder economische onderzoeken.

Eisen: De graad van doctorandus in de economische wetenschappen, hetzij in kwantitatief-economische richting, hetzij in de bedrijfseconomische mits met goede wiskundige aanleg.

Salaris: Afhankelijk van bekwaamheid vindt indeling plaats in de rang van HOOFDCOMMIES; salarissen f. 852,-- - f. 1.109,-- p.m. of ADM. HOOFDAMBTENAAR; salarissen f. 1.109,-- - f. 1.477,-- p.m.

Genoemde bedragen zijn exclusief de huurcompensatie (5,3%), de vakantietoelage (4%) en de per 1 januari 1965 te verwachten salarisverhoging. Premie A.O.W./A.W.W. voor rekening van de gemeente. Waardevast pensioen.

Toelage enz.: De kindertoelage-, premiespaar- en ziektekostenregelingen zijn van toepassing.

Woning enz.: Voor het verkrijgen van een woning zal zoveel mogelijk medewerking worden verleend. De Verordening inzake vergoeding van reis-, pension- en verhuiskosten is van toepassing.

Inlichtingen: Nadere inlichtingen over de inhoud van de functie worden gaarne verstrekt door de chef van de afdeling (tel. 010-117486).

Sollicitaties: Sollicitaties te zenden aan de chef van het bureau Personeelvoorziening, kamer 331, stadhuis, Rotterdam, binnen twee weken na het verschijnen van dit blad, onder no. 554.

	30 dec. 1963	18 sept. 1964	25 sept. 1964
Aandelenkoersen.			
Kon. Petroleum	f. 147,50 a)	f. 161,70	f. 159,80
Philips G.B.	f. 148,30	f. 161,30	f. 161,10
Unilever	f. 138,90	f. 149,10	f. 148,30
Expl. Mij. Scheveningen	398	270	261½
A.K.U.	526½	279½	476½
Hoogovens, n.r.c.	564½	616	614
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	775	905½	909½
Nationale-Nederlanden, c.	870	800	795
Zwanenberg-Organon	900	974	983
Robeco	f. 227	f. 235	f. 235

	30 dec. 1963	18 sept. 1964	25 sept. 1964
New York.			
Dow Jones Industrials	760	865	875

	30 dec. 1963	18 sept. 1964	25 sept. 1964
Rentestand.			
Langl. staatsobl. b)	4,71	5,01	5,03
Aand.: internationalen b)	3,15 c)	3,33	
lokalen b)	3,66 c)	3,39	
Disconto driemaands schatkist- papier	2½	ca. 3¼	ca. 3¼

a) Ge Corrigeerd in verband met bonus.

b) Bron: Veertiendaags Beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

c) 19 december 1963.

C. D. JONGMAN.

INTOMART

INSTITUUT VOOR TOEGEPAST MARKTONDERZOEK
STEYNLAAN 13 - HILVERSUM

Ons snelgroeiend instituut dat zich bezig houdt met commercieel en sociaal wetenschappelijk onderzoek zoekt op korte termijn versterking van haar staf met:

MARKTONDERZOEKERS

Onze gedachten gaan uit naar een drietal projectleiders/rapporteurs voor de afdelingen:

- Continu radio- en televisie-onderzoek
- Enquêtes
- Continu commercieel panel-onderzoek

De functionarissen dienen zelfstandig leiding te kunnen geven aan omvangrijke onderzoekprojecten en moeten daarnaast zowel wetenschappelijk als commercieel en creatief een essentiële bijdrage leveren aan het managements-team van het instituut.

Voor de genoemde functies gaat de voorkeur uit naar kandidaten met een academische opleiding en een meerjarige onderzoek-ervaring, leeftijd tot 40 jaar.

Geboden worden veelzijdige, zelfstandige functies bij een dynamisch instituut met een honorering die daarmee in overeenstemming is.

Uitvoerige, eigenhandig geschreven, sollicitaties welke met discretie zullen worden behandeld, te richten aan de directie van het INTOMART, Steynlaan 13, Hilversum.

Bij een der onder het Ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid ressorterende diensten kan worden geplaatst een

HOOFD VAN DE AFDELING DOCUMENTATIE EN RESEARCH

Kandidaten moeten in staat zijn leiding en richting te geven aan deze afdeling, die belast is met het verzamelen, selecteren en bewerken van gegevens omtrent lonen en arbeidsvoorwaarden. Zij moeten deze gegevens zelfstandig kunnen analyseren en interpreteren.

Vereist: bij voorkeur drs. in de economie met belangstelling en ervaring in de econometrische en/of statistische richting. Salaris: f 810,— tot f. 1.477,— per maand, exclusief huurcompensatie.

Schriftelijke sollicitaties onder no. 4-6734/7188 (in linkerbovenhoek brief en env.) zenden aan de Rijks Psychologische Dienst-Bureau Personeelsvoorziening van de Rijksoverheid, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

Het adres voor uw ballpoints met firmanaam

Ballpoints met opdruk model P.L. 100 st. f. 21.—
Ballpoints model A.M. met inscriptie
100 stuks f. 40.—
Ballpoints voor eigen gebruik 100 stuks f. 18.—
Losse vullingen f. 0,18 bij afname van 250 stuks
Koperen uitvoering. Rechtstreeks van fabriek
geen tussenhandel. Offerte liefst schriftelijk.

FIRMA BLOMMERS

2e LAURIERDWARSSTRAAT 45hs. — AMSTERDAM
Telefoon (020) 24 41 67. Na 6 uur 6 77 38.

buitenlands economisch overzicht

HET TIJDSCHRIFT VOOR IEDER DIE,
DIRECT OF ZIJDELINGS, BETROKKEN
IS BIJ DE INTERNATIONALE HANDEL!

Maandschrift van de Economische
Voorlichtingsdienst, Ministerie
van Economische Zaken,
Den Haag

Beschouwingen over actuele
economische ontwikkelingen
Het laatste nieuws
over economische Integratie
De Nederlandse export
en de wereldvraag

Abonnementsprijs:
(11 nummers per jaar) f 25,—
Voor abonnees op het weekblad
"E.V." f 15,—

Gratis proefnummer

naam _____

adres _____

woonplaats _____

Hiermede verzoek ik toezending van
een gratis proefnummer van
"Buitenlands Economisch Overzicht".

Svp. zenden aan: Stichting
Economische Publicaties,
Bezuidenhoutseweg 151,
Den Haag; tel. 070 - 814011

Voor vacerende functies en beschikbare krachten

op hoog niveau zijn de
advertentiekolommen van
„Economisch-Statistische
Berichten" het aangewezen
medium:

1e) Omdat Uw annonce onder
de aandacht komt van stafper-
soneel in de grote bedrijven.

2e) Omdat Uw annonce wordt
gelezen door diegenen, die de
zakelijk belangrijke beslissingen
nemen, of daarbij van grote
invloed zijn.